

د پوهنې وزارت

مدني زده کړې

يوولسم ټولگي

Ketabton.com

مدني زده کړې - يوولسم ټولگي

۱۳۹۸ ه.ش.

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی
کور د سولې کور د تورې
دا وطن د ټولو کور دی
د پښتون او هزاره وو
ورسره عرب، گوجر دي
براهوي دي، قزلباش دي
دا هیواد به تل خلیږي
په سینه کې د آسیا به
نوم د حق مودی رهبر

دا عزت د هر افغان دی
هر بچی یې قهرمان دی
د بلوڅو د ازبکو
د ترکمنو د تاجکو
پامیریان، نورستانیان
هم ایماق، هم پشه بان
لکه لمر پر شنه آسمان
لکه زره وي جاویدان
وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

د پوهنې وزارت

مدني زده کړې

يوولسم ټولگی

۱۳۹۸

ه.ش. کال

د کتاب ځانگړتياوې

مضمون: مدني زده کړې

مؤلفين: د تعليمي نصاب د مدني زده کړو د ديارتمنت د درسي کتابونو مؤلفين

اډيټ کوونکي: د پښتو ژبې د ايديت د څانگې علمي غړي

ټولگي: يوولسم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکي: د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تأليف لوی رياست

خپروونکي: د پوهنې وزارت د اړيکو او عامه پوهاوي رياست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي

د چاپ ځای: کابل

چاپ خونه:

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوريت د پوهنې

وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې يې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړوونکو

سره قانوني چلند کېږي.

د پوهنې د وزیر پیغام

اقرا باسم ربک

د لوی او بښونکي خدای ﷺ شکر په ځای کوو، چې موږ ته یې ژوند رابښلی، او د لوست او لیک له نعمت څخه یې برخمن کړي یو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهی لومړنی پیغام ورته (لوستل) و، درود وایو.

څرنګه چې ټولو ته ښکاره ده ۱۳۹۷ هجري لمريز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د ګران هېواد ښوونیز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده کوونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدينو شوراګانې د هېواد د پوهنیز نظام شپږګوني بنسټيز عناصر بلل کېږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونیز نظام کې د ودې او پراختیا په لور بنسټيزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدې امله د ښوونیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړیتوبونو څخه دي. همدارنګه په ښوونځيو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونیزو تاسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کیفیت او توزیع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. موږ په دې باور یو، چې د باکیفیته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نشو.

پورتنیو موخو ته د رسېدو او د اغېزناک ښوونیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توګه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو څخه په درناوي هیله کوم، چې د هېواد بچیانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېږدولو کې، هېڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د یوه فعال او په دیني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زیار او کوښښ وکړي. هره ورځ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤلیت په درک سره، په دې نیت لوست پیل کړي، چې د نن ورځې ګران زده کوونکي به سبا د یوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولني متمدن او ګټور اوسېدونکي وي.

همدا راز له خوږو زده کوونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانګه ده، غوښتنه لرم، خو له هر فرصت څخه ګټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د ځیرکو او فعالو ګډونوالو په توګه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدریس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي.

په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونیز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې یې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې کړې دي، مننه کوم، او د لوی خدای ﷺ له دربار څخه دوی ته په دې سپیڅلې او انسان جوړوونکې هڅې کې بریا غواړم. د معیاري او پرمختللي ښوونیز نظام او د داسې ودان افغانستان په هیله چې وګړي یې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر

دکتور محمد میرویس بلخي

فهرست

مدني زده کړې

- ۱ ..... لومړی څپرکی: ټولنيز کيدل
- ۲ ..... د څپرکي موخې
- ۳ ..... ټولنيز کېدل څه ته وايي؟
- ۷ ..... د ټولنيز کيدلو لاملونه (۱)
- ۱۱ ..... د ټولنيز کېدو لاملونه (۲)
- ۱۵ ..... د ژوند پر اوونه
- ۲۰ ..... د لومړي څپرکي لنډيز
- ۲۱ ..... دويم څپرکی: ټولنيز نظم
- ۲۲ ..... د څپرکي موخې
- ۲۳ ..... ټولنيز نظم څه شی دی؟
- ۲۷ ..... د ټولنيز نظم لاملونه (۱)
- ۳۱ ..... د ټولنيز نظم لاملونه (۲)
- ۳۵ ..... ټولنيزې سرغړونې (۱)
- ۳۹ ..... ټولنيزې سرغړونې (۲)
- ۴۲ ..... د دويم څپرکي لنډيز
- ۴۳ ..... دريم څپرکی
- ۴۴ ..... د څپرکي موخې
- ۴۵ ..... ټولنيز بدلونونه څه شی دي؟

۴۹	..... د ټولنيزو بدلونونو لاملونه (۱)
۵۳	..... د ټولنيزو بدلونونو لاملونه (۲)
۵۶	..... د درېيم څپرکي لنډيز
۵۷	..... څلورم څپرکي: ټولنيزې نابرابرۍ
۵۸	..... د څپرکي موخې
۵۹	..... ټولنيزې نابرابرۍ څه شی دي؟
۶۲	..... طبقاتي نابرابري
۶۷	..... جنسي نابرابري
۷۰	..... د څلورم څپرکي لنډيز
۷۱	..... پنځم څپرکی: زموږ ټولنيزې ستون
۷۲	..... د څپرکي موخې
۷۳	..... زموږ ټولنيز مشکلات: بې سوادې
۷۷	..... زموږ ټولنيزې ستونزې: نېستي او غريبې
۸۱	..... زموږ ټولنيزې ستونزې: (استوگنځي)
۸۵	..... زموږ ټولنيزې ستونزې: روغتيا
۸۹	..... زموږ ټولنيزې ستونزې: د نشه يي توکو قاچاق
۹۳	..... زموږ ټولنيزې ستونزې، نا امنې او تر هگري
۹۷	..... زموږ ټولنيزې ستونزې: نا چاودي توکي
۹۹	..... د پنځم څپرکي لنډيز

لومړی څپرکی

ټولنيز کېدل

په دې څپرکي کې به لاندې موضوعات زده کړو:

• ټولنيز کېدل څه ته وايي؟

• د ټولنيز کېدو لاملونه (۱)

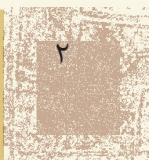
• د ټولنيز کېدو لاملونه (۲)

• د ژوند پړاوونه

د خپرکي موخې

- گرانوزده کوونکو د دې خپرکي تر لوستلو وروسته به:
- د ټولنيز کېدو په معنا او ارزښت وپوهيږي،
- د ټولنيزو اړيکو په ټينگولو کې به ډيره تجربه او مهارت تر لاسه کړي،
- د ټولنيزو ارزښتونو منلو ته به ليوالتيا ونسي،
- د ټولنيز کېدو لاملونه او پرخلکو باندې د هغو د اغېزې د څرنگوالي په اړه به وپوهيږي،
- د انسان د ژوند له پړاوونو او د هغو له ضروري ارزښتونو سره به علاقمندي تر لاسه کړي.

ټولنیز کېدل څه ته وایي؟

خبرې پرې وکړئ

پوهېږئ چې خلک په بېلابېلو ټولنو کې ډول ډول آداب، رواجونه او سلوک لري. د مثال په ډول: د سلام اچولو او روغې کولو لپاره، د نړۍ د وگړو ترمنځ ډول ډول طریقې موجودې دي. دغه ټکي ته په پام سره:

- ۱- آیا تاسو هغه خلک پېژنئ چې د سلام او روغې کولو پر مهال له بېلابېلو کلماتو او سلوک څخه استفاده کوي؟
- ۲- ستاسو په اند هغوی ولې ستاسو په شان رفتار نه کوي؟

- ۳- آیا پوهېږئ چې په مختلفو ټولنو کې څه توپیر موجود دی؟
- که چېرې له خپل کلي او یا ښار څخه مو نورو ښارونو او یا هېوادونو ته مسافرت کړی وي، هرو مرو به مو

لیدلي وي چې خلک په بېلابېلو ښارونو او هېوادونو کې:

- په ډول ډول ژبو خبرې کوي،
  - بېلابېلې او ډول ډول جامې اغوندي،
  - ډول ډول خواړه خوري،
  - په یو ډول موقعیت کې ډول ډول سلوک او رفتارونه له ځانه ښکاره کوي.
- د دغو توپيرونو په لیدلو سره، د انسان په فکر کې دا پوښتنه پیداکېږي چې خلک ولې په بېلابېلو ټولنو کې په بېلابېلو ډولونو سلوک او رفتارونه کوي؟
- د پورته پوښتنې په ځواب کې باید وویل شي چې هره ټولنه ځانته ځانگړې فرهنگ لري او په فرهنگ کې د وگړو د رفتار لپاره بېلابېلې تگلارې په گوته شوي دي چې د ټولنې غړي د هغو

پربنسټ عمل کوي.

دغه ټولنيز سلوک او رفتار په ټولنو کې څه ناڅه توپير لري. له دې امله خلک په بېلابېلو هېوادونو کې د مختلفو آدابو، رواجونو او ډول ډول سلوکونو په لرلو سره ليدل کېږي. ټول ټولنيز ځايونه او سيمې، لکه: کورنۍ، ښوونځۍ، کوڅه، اداره او همداسې نور د ځانگړو قواعدو درلودونکي وي. د بيلگې په توگه: د ټولگي د ننه قواعد په پام کې ونيسو:

۱- آرامه او غلي واوسو.

۲- پر خپلو ځايونو کينو.

۳- د ښوونکي خبرو ته غوږ کېږدو.

۴- خپلو ټولگيو الوته مزاحمت ونه کړو.

۵- د ښوونکي د خبرو ضروري ټکي له ځان سره وليکو. دغه ټول د زده کوونکو د سلوک او رفتار يوڅو ضروري بيلگې دي چې په ټولگي کې يې بايد په پام کې ونيسو او له هغو سره سم عمل وکړو. له ښوونکي څخه هم هيله کېږي چې له ځانگړو کړنو او اصولو څخه پيروي وکړي چې وکولای شي خپله دنده او رول د ښوونکي په توگه ترسره کړي. د مثال په توگه: له ښوونکي څخه هيله کېږي چې:

۱- منظمې او پاکې جامې واغوندي.

۲- پر زده کوونکو مهربان واوسي او له هغوی سره په مهرباني چلند وکړي.

۳- د لوست د ورکړې لپاره په سمه توگه تياری ونيسي.

۴- لوست په سمه توگه تشریح کړي.

۵- د ښوونې له ښو او اغېزمنو لارو څخه دې گټه واخلي.

۶- له زده کوونکو سره په اړيکو کې دې د هغوی ترمنځ توپير نه کوي.

۷- د ټولگي نظم دې ټينگ کړي.

ټولنيز کېدل د ژوند په لومړي پړاو کې

په کوچنيوالي کې له ډيرو ټولنيزو ارزښتونو سره پيژندگلوې نه لرو او په ورو، ورو چې لوبېږو له هغوسره ډېره پيژندگلوې ترلاسه کوو او په بېلابېلو ځايونو کې په داسې ډول چلند کوو چې نورې له مور څخه توقع لري. دغه چلند او اصولو ته ټولنپوهان ټولنيز قواعد وايي. مور له کوچنيوالي څخه په

ناخپاي توگه د ټولنيزو قواعدو په زده کولو پيل کوو او له دې لارې څخه ټولنيز کېږو. ټولنيز کېدل په يوځل او په لنډ وخت کې نه تر سره کېږي، بلکې د پيدايښت له وخته پيل کېږي که څه هم د ژوند په لومړنيو کلونو کې د ژوند کولو، د ځان او چاپېريال د پاک ساتلو آداب، ټولنيز قواعد او ارزښتونه او همداسې نور ډېر موضوعات زده کوو. خو ورو ورو چې لويېږو، زموږ د ژوند شرايط توپير کوي او موږ بايد زده کړو چې په نوي سني پړاو او کاري شرايطو کې څرنگه رفتار وکړو. د مثال په ډول: کله چې د ځوانۍ لومړنيو پړاوونو ته رسېږو، له موږ څخه هيله کېږي چې يو لړ چارې تر سره کړو چې تر هغه مو پخوا نه ترسره کولې او يا يو لړ چارې مو چې پخوا تر سره کولې، نور هغه له دې وروسته تر سره نه کړو. يا هغه وخت چې تازه د زده کړې له بهير نه وزگارېږو (فارغ التحصيل کېږو) او په کومه اداره يا کارخانې کې چې په کار بوخت کېږو، بايد زده کړو چې په هغه نوي چاپېريال کې څرنگه رفتار او عمل وکړو.

د ژوند په اړه معلومات

هغه مهمې چارې چې د ټولنيز کېدو په بهير کې زده کوو، کولای شو لاندې ټکو ته گوته ونيسو:

ټولنيز قواعد او ارزښتونه

د ټولنې غړي د ټولنيز کېدو له لارې د خپلې ټولنې له قواعدو او ارزښتونو سره پېژندگلوي تر لاسه کوي. پوهېږو چې ټولنيز قواعد او ارزښتونه په بېلابېلو ټولنو کې څه ناڅه توپير لري او د ټولنې غړي بايد زده کړي چې په خپله ټولنه کې کومې چارې په کوم ډول ترسره کړي او کومې چارې بايد ترسره نه کړي.

کاري وړتياوې

ټولنيز ژوند د ځانگړو وړتياوو غوښتونکی دی. خو دغه وړتياوې چې يوه برخه يې ساده او نورې برخې يې بيچلې دي، بايد زده شي چې له زده کړې پرته د هغو په تر سره کولو به ونه توانېږو. موږ هغه ټولې د ژوند په بهير کې زده کوو.

له نورو سره د اړيکو د ټينگولو څرنگوالی

له نورو سره د اړيکو ټينگول د ټولنيز ژوند يوه اړتيا ده. له نورو سره د اړيکو په ټينگولو کې برياليتوب زموږ د ټولنيز ژوند د برياليتوب لامل گرځي. د بيلگې په ډول: په ټولنيز ژوند کې لازمه

ده چې له خپلو دوستانو سره په مهرباني رفتار ولرو او له پرديو سره په عادي ډول اړيکې ولرو. کله چې خوک زموږ لپاره کوم کار ترسره کوي بايد له هغه څخه مننه او قدر داني وکړو او که چېرې زموږ حق ضايع کوي بايد د هغه په وړاندې د مخالفت او ناخوښۍ اظهار وکړو.

د لوست تکرار

- .....
- .....
- .....
- .....

پوښتني

- ۱- په مختلفو ټولنو کې وگړي له يو بل څخه په کومو مسایلو کې توپير لري؟
- ۲- ولې خلک په بېلابېلو هېوادونو کې ډول ډول دودونه لري؟
- ۳- په ټولگي کې د ښوونکي د رفتار بېلگې کومې دي؟ بيان يې کړئ.
- ۴- موږ د ټولني قواعد، رفتارونه او ارزښتونه څرنگه زده کوو؟
- ۵- موږ د ټولنيز کېدو له لارې کوم څيزونه زده کوو؟
- ۶- له نورو سره اړيکې درلودل څه اهميت لري؟
- ۷- د انسان عاطفي رفتار څه ډول وي؟ يو مثال راوړئ.

کورنۍ دنده

يو دوه کلن ماشوم د يوه نوي پيداشوي ماشوم سره پرتله کړئ او په گوته کړئ چې:

- ۱- د دوه کلن ماشوم کوم څېزونه زده دي چې د يو نوي پيداشوي ماشوم زده نه دي. (د مثال په توگه: کولای شئ چې لاندې چارو ته پام وکړئ: خبرې کول، په لاره تلل، لوبې کول، خنديدل، د کورنۍ د غړو پېژندل، او .....)
- ۲- د خپلو ليدنو پايلې په خپلو کتابچو کې له ځان سره وليکئ او په راتلونکي ساعت کې يې ټولگي ته له ځان سره راوړئ.

د ټولنیز کېدو لاملونه (۱)

په تېر لوست کې مو ولوستل چې انسان د خپلې ټولنې د قواعدو او ارزښتونو په زده کولو سره ټولنیز ژوند او ټولنیز شخصیت پیدا کوي او په یوه ټولنه کې د ژوند کولو لپاره لازمه پوهه او وړتیا تر لاسه کوي. په دې لوست کې غواړو چې دغه مطلب له لږې څرگندونې سره د ټولنیز کېدو د لاملونو په اړه وڅېړو.

پرتله یې کړئ

کورنۍ او د هم لوبو ډله د انسان د ټولنیز کېدو د لاملونو له ډلې څخه یو لامل گڼل کېږي، ستاسو په اند:

- ۱- ماشوم کوم څیزونه د کورنۍ په چاپېریال او کوم څیزونه د خپلو همزولو او هم لوبو په ډله کې زده کوي،
- ۲- د ټولنیز کېدو له اړخه،

کورنۍ ډېر ارزښت لري او که د همزولو او هم لوبو ډله؟ ولې؟

کورنۍ

کورنۍ هغه ډله او هغه چاپېریال دی چې غړي یې د نسبي (خپلوی) او نسبي تراونو له امله له یو بل سره دوامداره، ټینګې او نژدې اړیکې لري. ماشوم په یوه کورنۍ کې نړۍ ته سترګې غړوي او د کورنۍ غړي لومړني خلک دي چې هغه یې پېژني. ماشوم د خپل ژوند په لومړنیو کلونو کې د ټولنیزو ارزښتونو او اصولو په زده کولو کې ډېر تیاری لري، ځکه چې د پیدایښت په پېل کې هغه د یوې سپینې تختې په څېر له هر ډول خبرتیاوو، معلوماتو او وړتیاوو څخه تش دی او دا کورنۍ ده چې په دغو حساسو کلونو کې ماشوم ته ټولنیز قواعد او ارزښتونه ور زده کوي. د مثال په توګه:

مور په کورنۍ کې زده کوو چې:

- څرنگه خبرې وکړو؟

• خپل مور، پلار او د کورنۍ مشرانو ته څرنگه درناوی وکړو؟

• د خپل ځان او چاپېریال پاکوالی څرنگه وساتو؟

• د خپلې کورنۍ له غړو سره مینه ولرو؟

• له نورو سره رفتار او ژوند څرنگه وکړو؟

• ښه او بد یوله بل څخه جلا کړو.

• په دیني عقایدو او ارزښتونو باور وکړو.

کورنۍ د آدابو او د ژوند کولو ځینې لارې چارې په قصدي توګه او د یوه پلان او موخې له مخې نوي نسل ته ورښيي، خو د دغو آدابو یوه برخه په ناڅاپي او غیر قصدي ډول زده کېږي.

د بیلګې په ډول: د مور او پلار اخلاق کېدای شي چې د یوې اخلاقي نمونې په توګه د هغوی ماشومانو ته ولېږدول شي، په داسې حال کې چې ښایي دوی ونه غواړي چې د هغوی ماشومان دې د دوی لاره ونیسي (د هغوی د اخلاقو تقلید دې وکړي)، نو په دې توګه که چېرې مور او پلار د ښو اخلاقو او ښو رفتارونو څښتنان وي د هغوی او لادونه به هم د ښو اخلاقو څښتنان شي او برعکس که هغوی بد رفتار او بد خوږه وي د هغوی او لادونه به هم د دغو اخلاقو پیروي کوي او هغه به زده کوي، ځکه چې مور او پلار د خپلو او لادونود شخصیت مهمې بیلګې او ښکارندوی دي. د مور او پلار په څنګ کې د کورنۍ نور غړي او د کوچنیانو نژدې خپلوان چې تل له هغوی سره تګ او راتګ لري او یا تل ورسره اړیکې لري د ماشوم په شخصیت نیغ په نیغه اغېزه لري. په ځانګړې توګه مشران وروڼه او خویندې، تر وڼه، د تره زامن، ترورګانې، نیکونه او د هغو په شان نور چې تل یې له کوچني سره سروکاروي د ماشوم د شخصیت په جوړولو کې مستقیمه اغېزه لري.

په هر هېواد کې مذهبي، قومي او طبقاتي کوچني فرهنگونه موجود دي چې دا کوچني فرهنگونه د کورنۍ له خوا ساتل کېږي او رواج پیدا کوي. نوی نسل د کورنۍ له خوا له ځانګړو کوچنیو فرهنگونو سره تړاو پیدا کوي، له همدې امله کورنۍ د ماشومانو د شخصیت په جوړښت او د هغوی د هیلو او ارزښتونو په ټاکلو کې ارزښتناکه ونډه لري، خو دا باید په پام کې ولرو چې د کورنۍ، ټولني او چاپېریال اغېزې پر انسان باندې د هغه د واک د له منځه وړلو یا لیرې کولو په معنانه دي. په حقیقت کې د کورنۍ

له چاپېريال او نژدې خپلوانو سره اړيکې د ماشوم د شخصيت د جوړښت لومړنۍ او جوړونکې لامل شمېرل کېږي.

په افغاني ټولنه کې د مور شخصيت د ماشوم د کړو وړو او اخلاقو په توجه کې د کورنۍ د هر غړي په پرتله ډېر اغېزمن دی.

د هم لوبو او همزولو ډله

ماشومان ورو ورو د کورنۍ له چاپېريال څخه د بهر په لورگام پورته کوي او له خپلو همزولو سره په لوبو او تفريح پيل کوي. ماشومان په لوبوکې ټولنيز رولونه لوبوي او له دې لارې د مهمو ټولنيزو رولونو، لکه: **د مور او پلار، ښوونکي، پوليس،** او داسې نورو سره پېژندگلوي تر لاسه کوي. ماشومان د دغو رولونو په تر سره کولو سره د مهمو ټولنيزو رولونو سره پېژندگلوي تر لاسه کوي او په راتلونکي کې د دغو رولونو د تر سره کولو لپاره تيارېږي.

سربېره پردې، ماشومان د دغو لوبو له لارې زده کوي چې څرنگه يوله بل سره اړيکې ټينگې کړي، څرنگه مخالفت وکړي، څرنگه هوکړه او موافقه وکړي، څرنگه خپلې ستونزې هوارې کړي او څرنگه سوله وکړي. دغه چارې ښايي په ښکاره کې ساده په نظر راشي، خو د ټولنيز ژوند لپاره ډېرې اړينې او مهمې دي. همزولي او هم لوبي د ماشوم پر شخصيت او رفتار باندې ژوره اغېزه کوي. هغوی يو له بل څخه د جامو ملېل، ځانگړي اصطلاحات او خاص رفتارونه زده کوي او د خبرواترو له لارې چې له خپلو همزولو سره يې کوي، د خپلو هيلو او غوښتنو کچه په ډاگه کوي. سر بېره پردې د همزولو ترمنځ داسې خلک هم شته چې د مشرۍ (رهبرۍ) رول ترسره کوي او نور د هغه له شخصيت، رفتار او اخلاقو څخه پيروي کوي. داسې خلک پر خپلو نورو همزولو باندې ډيره اغېزه کوي. دغه ټکي ته په پاملرنې سره هغه ژور او پراخ تاثيرات چې همزولي يې کولای شي پر مور ولري، بايد کوشښ وکړو چې خپل دوستان د پېژندگلوي او دقت له مخې وټاکو او هېڅ کله د بدو دوستانو لار ونه نيسو. د هغوی د ناوړه افکارو او عملونو څخه هېڅکله هم پيروي ونه کړو.

د اسلام ستر پيامبر ﷺ دې ټکي ته پام کړی او په ښکاره ډول يې خپل پيروان دې مهمې موضوع

ته متوجه کړي دي او فرمايي: هر وگړی د خپل دوست پر دین وي او له تاسو نه هر یو باید پام وکړي چې له چاسره دوستي کوي.

د لوست تکرار

- ..... ●
- ..... ●
- ..... ●
- ..... ●

پوښتني

- ۱- کورنۍ د ټولنيز کيدو په برخه کې څه اهميت لري؟
- ۲- د کورنيو د غړو تر منځ اړيکې څرنگه وي؟ بيان يې کړئ.
- ۳- انسان د ژوند په کومو پړاوونو کې ډيرو زده کړو ته تياری لري؟
- ۴- مور په کورنۍ کې کوم څيزونه زده کوو؟
- ۵- کورنۍ د ماشومانو د شخصيت په رفتار کې څه رول لري؟
- ۶- په کورنۍ کې څوک له ټولو زيات د کوچني په شخصيت اغېزمن دي؟
- ۷- له مور او پلار نه پرته نور کوم وگړي د ماشوم د شخصيت په جوړښت کې اغېزمن دي؟
- ۸- مور د خپلو همزولو له لوبو څخه کوم کارونه زده کوو؟
- ۹- ماشومان له همزولو او هم لوبو سره د اړيکو له امله کوم رولونه زده کوي؟
- ۱۰- د خپلو هم لوبو او ښو دوستانو په ټاکلو کې کوم مسؤوليتونه مور ته متوجه دي؟

کورنۍ دنده

له خپلو دوستانو او د کورنۍ له غړو سره د کورنۍ او د همزولو او هم لوبو په اړه مشوره وکړئ او هغه کارونه چې مور يې د دوی له هريوه نه زده کوو، په يو لېست کې يې وليکئ.

د ټولنیز کېدو لاملونه (۲)

په تېر لوست کې مو د ټولنیز کېدو دوه لاملونه وپېژندل او په دې لوست کې به د ټولنیز کېدو له نورو لاملونو سره پېژندګلوي تر لاسه کړو.

خبرې اترې وکړئ

ښوونځی او ټولنیزې رسنۍ د ټولنیز کېدو دوه نور لاملونه دي.

ستاسو په اند:

۱- په ښوونځي کې کوم شيان زده کوو؟

۲- له رسنيو څخه کوم څيزونه زده کوو؟

۳- د ټولنيز کېدلو د لاملونو له ډلې څخه يې کوم يو ښه دی؟ ولې؟

ښوونځی

په معاصرو بېلابېلو ټولنو کې نژدې ټول ماشومان د اوه کلنۍ په عمر ښوونځي ته لېږدل کېږي. نن ورځ داسې علوم، تخصص او زده کړې اړينې دي چې کورنۍ نه شي کولای هغه خپلو ماشومانو ته ور زده کړي، نوله همدې امله ښوونځي دغه وظيفه پر غاړه اخيستې ده. ښوونځی ماشومانو ته د لوستلو، ليکلو او شمېرلو وړتياوې او مهارتونه ور زده کوي.

همدارنگه ماشومان په ښوونځي کې د ټولنيز ژوند له اړينو چارو او برخو، ديني چارو، تاريخ، جغرافيه، کيميا، فزيک، رياضي او عقايدو سره پېژندګلوي تر لاسه کوي او هغه زده کوي. ښوونځی هغه لومړنی رسمي چاپېريال دی چې ماشوم له هغه سره مخامخ کېږي. ماشوم په ښوونځي کې د رسمي رولونو او دندو سره تړاو نيسي.

د خلکو تعاملات او چلند یو له بل سره په ښوونځي کې عاطفي نه دي، بلکې اړیکې او چلندونه په دې چاپېريال کې رسمي او غیر عاطفي وي. له هغو موضوعاتو او چارو سر بهره چې په رسمي توګه په

ښوونځي کې زده کوونکو ته وربښودل کېږي، ډېرې خبرې، موضوعات او اصول شته چې زده کوونکو ته په نا خبره او ناڅاپي ډول وربښودل کېږي.

د بیلګې په توګه:

تاسې د ښوونځي د ورځني پروګرام ترڅنګ زده کوی چې:

۱- نظم مراعات کړئ.

۲- پاکوالی په پام کې ولرئ.

۳- نوبت په پام کې ونیسئ.

۴- د ښوونځي د چارواکو د اوامرو پیروي وکړئ.

۵- په زده کړه، لوستلو او نورو ټولو ښوکارونو کې له نورو سره سیالي وکړئ.

۶- د بريالیتوب د لاسته راوړلو لپاره کوشش وکړئ.

د ښوونځي ترڅنګ جومات هم د زده کوونکو د ټولنيزې وړتيا په لوړولو کې ډېر مهم او رغوونکی رول لري. ماشومان په جومات کې د تعليم له لارې دا زده کوي چې له استاد، مشرانو او مقدسو ځايونو په وړاندې بايد په ځانګړي ډول برخورد وشي او ديني مظاهرو او شعایرو ته د ژوند د نورو مظاهرو په پرتله ډېر درناوی وکړي. په ماشومانو کې په بنسټيزه توګه ایماني تمایلات او مینه په جومات کې د تعليم کولو له پړاو څخه پیل کېږي. همدارنګه د جماعت په لمانځه کې ګډون هم په هغوی کې ایماني جذبې لا بډایې کوي. د کوچني اړیکې له هغو کسانو سره چې جومات ته د عبادت کولو لپاره تګ راتګ کوي، پیاوړې کېږي.

له جومات نه وروسته د ژوند چاپېریال او ماحول هم د ماشوم په ژوند ډېره اغېزه کوي، ټولنيز مراسم او هغه عمومي پروګرامونه چې د هغه له امله د ښار او کلي ځینې خلک را ټولېږي هم د ماشوم پر شخصیت مثبت اغېزه کوي.

ټولنيزې رسنۍ

په تېرو وختو کې به خلکو خپل د اړتيا وړ معلومات زیاتره د شخصي اړیکو له لارې او یا د نورو خلکو په واسطه تر لاسه کول، خو نن ورځ ټولنيزې رسنۍ معلومات په ډیره چټکتیا سره ډېرو خلکو ته رسوي.

د ټولنيزو رسنيو وسايل په لاندې ډول دي: راډيو، ټلويزيون، انټرنېټ، ورځپاڼه او مجله. مورډ او ډېر نورکسان خپل زياتره وخت د ورځپاڼو يا مجلو په لوستلو، راډيو ته په غوږ نيولو، د ټلويزيون په ليدلو يا سينماته په ورتگ تېروو. په ځانگړې توگه په ښارونو او هغو کلو کې چې د برېښنا انرژي شتون لري او ټلويزيوني شبکې او چپلونه فعاليت ولري، ماشومان له نورو څخه خپل ډېر وخت د ټلويزيون په ليدلو تېروي. ټولنيزې رسنۍ نژدې د هرشي په اړه خپلو اوريدونکو او ليدونکو ته معلومات ورکوي. د مثال په توگه: د نړۍ له گوټ گوټ څخه د ورځنيو پېښو خبر ورکوي، د هوا او موسم حالات څرگندوي او علمي تکنالوژۍ د پرمختگونو په اړه معلومات او خبرونه خپروي، تاريخي پېښې تشرېح او بيانوي، د نړۍ د بېلابېلو وگړو د ژوند، فرهنگ او د ژوند د لارو چارو په اړه خبرې اترې او خبرونه خپروي، د نړۍ د ملتونو عقايد، ارزښتونه او رواجونه تشرېح کوي او د هغو پټ اړخونه څرگندوي.

د معلوماتو او خبرونو د پراخې کچې او اندازې په نظر کې نيولو سره چې د رسنيو لخوا خپرېږي او همدارنگه هغې پراخې گټې ته په پام سره چې له رسنيو څخه اخېستل کېږي، کولای شو دا اټکل وکړو چې رسنۍ د خلکو پر فکر، احساس، عقايدو او دودونو څومره ژور او پراخه اغېزه کولای شي.

بايد په پام کې ولرو چې ټولنيزې رسنۍ کېدای شي مثبتې يا منفي اغېزه ولري. د بېلگې په توگه: که چېرې په دقيقه او کره توگه وکارول شي کولای شي چې د ارزښتونو، قواعدو او ځايي عقايدو او رواجونو د ځواکمن کېدو لامل شي او ملي يووالي او هويت ځواکمن کړي. خو له هغه پرته همدغه وسايل کولای شي چې د مذهبي او فرهنگي ارزښتونو او رواجونو د وېجاړۍ لامل وگرځي او ملي يووالي او هويت ته زيان ورسوي.

ډله ييزه رسنۍ او د ډله ييزو اړيکو وسايل انسان عقل او شخصيت ته د لوړي ورکولو او تشکل وسايل شمېرل کېږي. که چېرته له هغو څخه د يوه هېواد په آبادولو او سالمه لارښوونه کې گټه واخيستل شي، کولای شي هغه ملت يو حيرانوونکي پرمختگ او تمدن ته ورسوي او که د دښمن په لاس کې ولوېږي، نو له هغه څخه به يوه تباه کوونکې وسيله جوړه شي چې د هېواد اوس او راتلونکې به له تباهي سره مخامخ کړي.

د لوست تکرار

.....

.....

.....

.....

.....

پوښتنې

- ۱- وروسته له کورنۍ، هم لوبو او دوستانونه کوم شی کولای شي چې د انسان په شخصیت اغېزه وکړي؟
- ۲- ولې کورنۍ خپل اولادونه وروسته له اووه کلني څخه ښوونځي ته استوي؟
- ۳- ښوونځی ماشومانو ته کومې وړتیاوې ورزده کوي؟
- ۴- د وگړو کره وړه په ښوونځي کې باید څرنگه وي؟
- ۵- په جومات کې ماشومان کوم شيان زده کوي؟
- ۶- د ژوند چاپېریال ماشومان او تنکي ځوانان څنگه رهبري کوي؟
- ۷- ټولنیزه رسنۍ څه شی ته وایي؟

کورنۍ دنده

په افغانستان کې په ټولنیزو رسنیو او د هغو په پروگرامونو باندې رڼا واچوئ او د هغو مثبتې او منفي اغېزې په دوو مخونو کې ولیکئ.

د ژوند پړاوونه

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

انسان د عمر له پلوه په ژوند کې څو پړاوونه تېروي . له ټولنيز اړخه، له دغو پړاوونو څخه هر يو د ځانگړو ارزښتونو او اصولو درلودونکی دی چې بايد په پام کې ونيول شي . دغه واقعيت ته په پام سره لاندې پوښتنوته ځواب ورکړئ:

۱- د عمر پړاوونه کوم دي؟

۲- د هر سني پړاو ارزښتونه او اصول کوم دي؟

ټولنپوهانو د انسان د ژوند لپاره ډير شمېر پړاوونه بيان کړي دي . دغه پړاوونه په بنسټيزه توگه د ژوند اړوند دي، خو د انسان د ژوند اړوند پړاوونه په عين حال کې ټولنيز هم دي . په ټولنه کې د انسان د ژوند هر پړاو له بل پړاو څخه توپير لري .

ځکه، نو موږ بايد زده کړو چې د ژوند په هر پړاو کې څه ډول رفتار وکړو . د دغو پړاوونو او له هغوی سره جوخت د متناسبو ارزښتونو پېژندل کولای شي له موږ سره د ژوند په پوهېدنه او پېژندنه کې مرسته وکړي . په دغه لوست کې د انسان د ژوند بېلابېل پړاوونه څېړو:

د وړکتوب پړاو

د وړکتوب پړاو پخوا ډېر لنډ و، له دې امله چې ماشومان ډېر ژر په کروندو او کار ځایونو کې په کارگومارل کېدل او له لویانو سره یې اوره په اوره کار کاوه. خو په اوس وخت کې نژدې په ټوله نړۍ کې ماشومان په ډیره هوساینه کې ژوند کوي او په تفریح او زده کړه بوخت وي.

د وړکتوب یا ماشومتوب دوره د انسان د ناتوانۍ او ناپوهۍ دوره ده. له همدې امله، مور او پلار او د کورنۍ مشران هڅه کوي چې د خپلو کوچنیانو لپاره خوندي او مناسب شرایط چمتو کړي چې د هغوی ماشومان د ټولنیز ژوند له پلوه پرمختګ وکړي. ماشومان په ټیټو عمرونو کې ډېر په تفریح او لوبو بوخت وي او مور او پلار د خپلو ماشومانو لپاره د لوبو ډول ډول وسایل چمتو کوي او هغوی ته خوندي او مناسب شرایط برابروي چې وخت په خوښۍ تېر کړي. نن ورځ د ماشومانو لپاره ځانګړې کتابونه چې په هغو کې ډېر له انځورونو او تصویرونو څخه ګټه اخیستل کېږي او همدارنګه تلویزیوني خپرونې د هغو د بوختیا او د ژوند د لارو چارو د زده کړې لپاره چمتو کېږي.

ماشومان معمولاً له کار، اقتصادي بوختیا او چارو معاف دي او ډېر ټولنیز او د کورنۍ مسؤلیتونه او دندې دوی ته نه سپارل کېږي. ماشومان له شپږ کلنۍ نه وروسته په پټو سترګو تقلید کوي او له هر چانه زیات د مور او پلار، مشرانو وروڼو او خویندو نه اغېزمن کېږي، خو له اووه کلنۍ څخه وروسته د ژوند مسئلې او وړتیاوې په دوه طریقو زده کوي:

یوه طریقه له چاپیریال، دوستانو، کورنۍ، رښیو او داسې نورو څخه په ناڅېره توګه اغېزمن کېږي. او دویم دا چې لوست او تلقین زده کوي. اوسني ماشومان تر اتلس کلنۍ پورې د ژوند کوم لوی مسؤلیت نه لري او که چېرته کومه تېروتنه وکړي، نو د لویانو په شان سزا نه ورکول کېږي، خو په اسلامي زده کړو کې د ماشومانو د ودې عمر له اتلس کلنۍ څخه ټیټ ټاکل شوی

دی. په اسلامي فقه کې احتلام ته د هلک او نجلی رسیدل د هغوی د کوچني والی او ځوانی ته د رسېدو سرحد بلل کېږي. کله چې هلکان او نجونې احتلام ته رسېږي د ټولنيز او اخلاقو له پلوه هم په هغو کې بدلونونه راځي. له دې بدلونونو څخه یو یې هم د مسؤولیت مننې حس دی.

د ځوانۍ پړاو

ځوانی چې له اتلس کلنۍ څخه پیل کېږي، د انسان د ژوند له پړاونو څخه یو ضروري پړاو گڼل کېږي. د دغې مودې لومړني کلونه د ډیرو خلکو لپاره د لوړو زده کړو د ترسره کولو موده ده. همدارنگه ډیر ځوانان واده کوي او کورنۍ جوړوي. د هغو له ضروري پېښو څخه چې کېدای شي د ژوند په دغه پړاو کې پېښ شي، یو هم په یوه دنده بوختیا ده چې ممکن د ژوند تر وروستیو په هغه دنده کې پاتې شي او هغې دندې ته دوام ورکړي. د ژوند دغه پړاو د یوه ځانگړي سبک لرلو ته اړ دی چې په بېلابېلو ټولنو کې توپیر لري. ځوانان په بېلابېلو ټولنو کې د لویانو په پرتله مختلفې جامې اغوندي او د رفتار او کړو وړو له اړخه هم ډیر فعال او ځواکمن وي. په ټولیزه توگه، د ځوانانو د ژوند سبک د لویانو په پرتله تر ډېرې کچې توپیر لري. کابو په ټولو ټولنو کې ډېر اړین مسؤولیتونه ځوانانو ته نه سپارل کېږي. له دې امله چې هغوی د ژوند په ځینو برخو کې له اړینې تجربې څخه برخمن نه دي.

د منځنی عمر پړاو

د عمر منځنی موده چې له ۳۰ کلنۍ څخه پیلېږي، د خپلو ځانگړو غوښتنو او اصولو درلودونکې ده. په دغه موده کې خلک د چارو د ترسره کولو لپاره اړینه انرژي لري او هم یې له ژوند څخه یوه ښه تجربه ترلاسه کړې وي. له دې امله کولای شو چې د ژوند دغه پړاو ته د خلکو د عمر د پخوالي پړاو ووايو. له همدې امله ده چې د کورنۍ او ټولنې په سطح اړین مسؤولیتونه معمولاً هغو خلکو ته چې د عمر له پلوه په دغه پړاو کې وي، سپارل کېږي.

خلک د منځني عمر له لرونکو څخه هیله لري چې د دغه پړاو خاص ارزښتونه، قواعد او آداب رعایت کړي. له هغوی څخه هیله کېږي چې د جامو په اغوستلو، کړو وړو او ناسته ولاړه کې د ځوانانو په پرتله ځان تکړه او ځواکمن وښيي. ډیر هغه کړه وړه چې د هغو تر سره کول د ځوانانو لپاره د مننې وړ او ښه بریښي، امکان لري چې د منځني عمر لرونکو خلکو لپاره د هغو تر سره کول ښه او د مننې وړ نه وي. ځوانان چې ورو ورو د منځني عمر پړاو ته نژدې کېږي، د دې پړاو آداب او قواعد زده کوي.

د ډېر عمر (بوډا والي) پړاو

د انسان د ژوند وروستی پړاو د بوډاتوب پړاو دی. په مذهبي او سنتي ټولنو کې، د بوډاتوب دوره د عزت او احترام پړاو دی. په دغو ټولنو کې د زړوکسانو فزیکي فعالیتونه کمزورېږي، خو د هغوی فکري مشارکت ډېرېږي. د ډېر عمر ورونو لرونکي خلک د ډېرو تجربو د لرلو له امله پریکړې کوي او یا هم لږ تر لږه له دوی سره سلاکېږي. خو په معاصرو او پرمختللو ټولنو کې د ډیر عمر لرونکو خلکو حالت توپیر کوي. کله چې هلته خلک د ژوند دغه پړاو ته ورسېږي، متقاعد کېږي او خپل ځای باید د ټولني ځوانانو ته ور پرېږدي، خو د اسلام د سپیڅلي دین له نظره لویان ډېر حقوق لري چې له هغې ډلې څخه د هغوی د مادي او معنوي اړتیاوو پوره کولو یادونه وکړو. کورنۍ باید لویانو ته درناوی وکړي او د هغوی د ژوند اړتیاوې لکه، خواړه، پوښاک، او استوګن ځای ورته پوره کړي او تر خپله وسه د هغوی ستونزې حل کړي، که چېرته ناروغ شي، هغوی باید د علاج لپاره ډاکټر او یا روغتون ته بوځي. که چیرې کوم شي ته اړتیا پیدا کړي باید ورته چمتو شي او ښه سلوک ورسره وشي او د خدای (جل جلاله) د رضا په خاطر هغوی ته د هو ساینې او آرامه ژوند زمينه مساعده کړي، د هغوی په وړاندې له سپکاوي او بد چلند نه ډډه وشي. که چېرته لویان خپلوان ونه لري دولتونه مکلف دي چې د دوی د اعاشې، اباتې او د ژوند د هوساینې او سوکالی د وسایلو پوره کول په غاړه واخلي.

د لوست تکرار

.....

.....

.....

.....

پوښتني

- ۱- انسان د ټولنيز ژوند په موده کې کوم پړاونه تېروي؟
- ۲- د ماشومتوب په پړاو کې د مور او پلار دندې د ماشومانو په وړاندې څه شی دي؟
- ۳- د ماشومتوب پړاو کومې ځانگړنې لري؟
- ۴- د ځواني دوره له څو کلنۍ نه پيل کېږي او دا پړاو ځوانانو ته څه ارزښت لري؟
- ۵- د منعني سن پړاو کومې ځانگړتياوې لري؟
- ۶- ولې د ډير عمر خاوندان د پريکړې او تصميم نيولو په سر کې ځای لري؟
- ۷- د اسلامي او غربي نړۍ د بوداگانو د موقف او موقعيت توپير په څه شي کې دی؟

کورنۍ دنده

د ماشومتوب او ځوانۍ پړاو پرتله کړئ.

د لومړي څپرکي لنډيز

- هره ټولنه خپل ځانگړی فرهنگ لري او په فرهنگ کې داسې اصول او قواعد ځای لري چې د ټولني غړي د خپلو کړو وړو په ترڅ کې په هغو عمل کوي.
- له نورو سره اړیکې درلودل د ټولنيز ژوند يوه اړتيا ده. له نورو سره په اړیکو درلودلو کې برياليتوب، په ټولنيز ژوند کې زموږ د برياليتوب لامل گرځي.
- کورنۍ او د هم لوبو گروپونه د انسان د اجتماعي کېدو له لاملونو څخه شمېرل کېږي.
- کورنۍ هغه ډله ده چې غړي يې د نسبي اونسبي تړاوونو له امله له يو بل سره دوامداره ټينگې او نژدې اړیکې لري.
- بنسټونځی او ټولنيزې رسنۍ هم د ټولنيز کېدو دوه نور لاملونه گڼل کېږي.
- ټولنيزې رسنۍ په لږ وخت کې په ډېره چټکتيا سره اطلاعات رسوي چې دا رسنۍ له راډيو، تلویزيون، انټرنېټ، ورځپاڼو، مجلو اونورو څخه عبارت دي.
- د ماشومتوب پړاو، د ځوانۍ پړاو، د منځني عمر پړاو او د زړښت او بوډاتوب پړاو د انسانانو د ژوند بېلابېل پړاوونه دي.

دویم څپرکي

ټولنيز نظم

په دې فصل کې لاندې موضوعات زده کوو:

- ټولنيز نظم څه شی دی؟
- د ټولنيز نظم لاملونه (۱)
- د ټولنيز نظم لاملونه (۲)
- ټولنيزې سرغړونې او د هغو ډولونه (۱)
- ټولنيزې سرغړونې او د هغو ډولونه (۲)

د خپرکي موخې

هيله کېږي چې زده کوونکي د دې خپرکي تر لوستلو وروسته:

- د ټولنيز نظم معنا او ارزښت وپېژني.
- د ټولنيز نظم د لاملونو سره پېژندگلوې تر لاسه کړي.
- د ټولنيز نظم له رامنځته کولو سره علاقه مند شي.
- ټولنيزې سرغړونې وپېژني.
- د ټولنيزو سرغړونو لاملونه وپېژني.
- له قانون سره علاقمند شي.
- له ټولنيزو جرمونو او سرغړونو څخه کرکه وکړي.

ټولنيز نظم څه شی دی؟

پرتله یې کړئ

لاندي پوښتنې ولولئ او بيا د هغو په اړه خبرې اترې وکړئ:

۱- آیا تاسو د شاتو د مچيو او يا د مېړيو خونه ليدلې ده او پوهېږئ چې هغوی څرنگه ژوند کوي؟

۲- د شاتو مچيو او د انسان د ژوند تر منځ توپيرونه او ورته والی په څه کې دی؟

څرنگه چې پوهېږو انساني ټولنه له ډيرو وگړو او ډلو څخه رامنځ ته کېږي، د دغو ډيرو وگړو د شتون، د گروپونو د ډولونو او په اړيکو کې د اختلاف سره سره ټولنه په دوامداره توگه له يو نظم او سمون څخه برخمنه وي چې موږ کولای شو په هغې کې په هو ساينه ژوند وکړو.

د دغې مسئلې د پوهيدو لپاره يو مثال راوړو: ښايي تاسو د شاتو د مچيو او يا مېړيوخونه ليدلې وي. د شاتو مچۍ او مېړي ټولنيز ژوند لري او ډير شمېر يې په يوه خونه کې ژوند کوي. ټولنيز ژوند په دې معنا دی چې هريو يې يوه ځانگړې دنده پرغاړه اخيستې او په ښه توگه يې تر سره کوي. کله چې په سل گونو مچۍ په يو ځای کې سره ژوند کوي، که چېرې د دوی ترمنځ کره نظم او همغږی وجود ونه لري، د هغوی ټولنيز ژوند به ډېر ژر له منځه ولاړ شي او دوام به ونه مومي. هغه څه چې د شاتو مچۍ او يا مېړيان د يو بل تر څنگ را ټولوي هغه ځانگړې غريزه ده چې خدای (جَلَّ جَلَالُهُ) د دوی په وجود کې پيدا کړې ده. هغوی له دې پرته چې د خپلو مشرانو او لوړو چارواکو له حکمونو څخه

سرغړونه وکړي، خپلې چارې پرمخ بيايي او لامل يې دادی چې دوی په همدا شان پيدا شوي دي او له هغه پرته څه نه شي کولای.

د انسان ژوند څه ناڅه د شاتو د مچيو ژوند ته ورته دی، ځکه انسانان هم ټولنيز ژوند لري، ډېر شمېر خلک په يوه ټولنه کې ژوند کوي، له يوبل سره اړيکې لري او له يوبل سره مرسته کوي. خو د انسان د ژوند او د شاتو مچيو د ژوند تر منځ يو بنسټيز توپير شته، هغه دادی چې: کوم عامل يا لامل چې انسانان د يوبل ترڅنگ سره راټولوي او د ټولنيز ژوند امکان ورته چمتو کوي، پيدايشي خاصيت نه دی، بلکې ارزښتونه، قواعد، قانون او په ټولنيزه توگه يو فرهنگ دی. د نظم مننه د انسانانو له خوا په ارادې او عقلمندی سره منځ ته راځي، خو د شاتو د مچيو نظم غير ارادي او فطري بڼه لري.

ټولنيز نظم څه شی دی؟

د دې لپاره چې د دغې موضوع په مفهوم په بڼه توگه وپوهېږو، ټولنيز نظم په دوو کوچنيو او لويو کوچو تر څېړنې لاندې نيسو.

کوچنی کچه (سطح)

له ټولنيز نظم څخه په کوچنی کچه موخه او منظور دادی چې د ټولنې وگړي په آسانی سره د يوبل په کړو وړو پوهېږي او درک کوي يې، له دې امله هغوی کولای شي چې د يوبل له کړو وړو نه وړاند وينه وکړي او په آسانی له يوبل سره اړيکې ټينگې کړي، د بيلگې په توگه: کله چې تاسو د يو توکي د پېرېدلو لپاره يو دوکان ته ورځئ، خپله غوښتنه ورته بيانوي، دکاندار ستاسو په مطلب پوهېږي، که چېرته ستاسو د اړتيا وړ توکي ولري، هغه توکي تاسو ته درکوي او په بدل کې يې خپلې پيسې اخلي.

دغه موضوع چې په ښکاره ډېره ساده برېښي، په حقيقت کې ډېره پېچلې او په عين حال کې ډېره ضروري ده. ستاسو اړيکه له دوکاندار سره په دې سبب په ډېره سادگي رامنځته شوه چې تاسو دواړو يوه گډه او مشترکه ژبه درلوده او د گډو ارزښتونو او اصولو څخه برخمن وي او که چېرې هغه يو پردی شخص وي او ستاسو له ارزښتونو او فرهنگي اصولو سره آشنایي ونه لري، تاسو نه شی کولای چې

یوله بل سره په آسانی اړیکې ټینګې کړی.

نو موږ له دې لارې کولای شو چې له خلکو سره خپلې اړیکې ټینګې کړو ځکه چې موږ ټول له ګډو ارزښتونو او قواعدو څخه برخمن یو. موږ کولای شو د نورو د احتمالي کړو وړو او رفتارونو اټکل وکړو او د هغه پر بنسټ له هغوی سره چلند وکړو.

لویه کچه (سطح)

کله چې د نظم په هکله په لویه کچه خبرې کوو، زموږ موخه په بېلابېلو ګوندونو، ډلو، بنسټونو او په ټوله ټولنه کې نظم دی. د بیلګې په توګه: کله چې تاسو سهار وخته نانوايي ته ځئ او ډوډۍ اخلئ، بېرته کورته راځئ او د سهار ډوډۍ خورئ او د ښوونځي په لور روانېږئ ښوونځي کې درس لولئ، هېڅکله دغو ځایونو ته له تګ څخه مخکې شک او ګومان نه کوئ چې امکان لري نن **نانوايي، کور** او یا هم ښوونځی خپل ورځني کارته دوام ورنه کړي او په بل کار بوخت وي. له دې څخه څرګندېږي چې ټولنه له یو ډول نظم او قواعدو څخه برخمنه ده چې هر شی پر خپل ځای دي: مختلف مؤسسات، بنسټونه او ګوندونه هره ورځ خپلو عادي کارونو ته دوام ورکوي. خلک د تل په شان خپل کارونه کوي او د هېواد له قانون څخه پیروي کوي. په حقیقت کې ټولنه د یوه ماشین په څېر ده چې له ډیرو وړو او لویو برخو څخه رامنځته شوې او په یوه ځانګړي نظم او همغږۍ سره کار کوي.

آیا له ځانه موکله پوښتلي دي چې ولې بېلابېلې چارې د تل لپاره د خپل معمول جریان له مخې تر سره کېږي او د ټولني نظم په همدا شان دوام لري؟ د دغې پوښتنې ځواب به په راتلونکو لوستونو کې تر لاسه کړو.

د لوست تکرار

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

پوښتني

- ۱- که په ټولنيز ژوند کې نظم او همغږي نه وي، څه به وشي؟
- ۲- د شاتو د مچيو او مېړيو ژوند څه ډول دی؟
- ۳- د شاتو د مچيو او انسانانو د ژوند توپير په څه شي کې دی؟
- ۴ ټولنيز نظم په کوچنۍ سطح څه معنا لري؟
- ۵- ټولنيز نظم په لويه کچه څه گټه لري؟
- ۶- يوه بيلگه د نظم د کوچنۍ سطحې او يوه بيلگه د نظم د لويې سطحې په اړه توضيح کړئ.

کورنۍ دنده

کوچنی نظم له لوی نظم سره پرتله کړئ.

د ټولنيز نظم لاملونه (۱)

خبرې اترې وکړئ

تېر لوست ته په پام سره، ستاسو په فکر:

- ۱- آیا زموږ ټولنيز ژوند نظم لري؟
- ۲- که چېرې ستاسو ځواب مثبت دی، څه شی ددې لامل گرځي چې زموږ ژوند دې نظم ولري؟ لکه څنګه چې په تېر لوست کې مو ولوستل، له دې سره سره چې انسان او د شاتو مچۍ دواړه ټولنيز ژوند لري، د شاتو مچۍ په فطري ډول ټولنيز ژوند ته دوام ورکوي.

له همدې امله ده چې د هغوی ژوند د زرګونو کلونو په لړ کې بدلون نه مومي: د پېړيو، پېړيو راهيسې دوی په يوې طريقې سره خونه جوړوي، په يوه ډول د گلونو شيره راټولوي او له هغه څنې شات جوړوي، په يوه ډول تغذيه کوي او په يو شان کارونه سره وېشي. خو د انسانانو ټولنيزې اړيکې د يو لړ اصولو، قوانينو او معيارونو پر بنسټ ولاړې دي چې په ټولنه کې منځ ته راځي او وګرځي يو له بل سره هوډ او موافقه کوي چې دغه معيارونه مراعات کړي. نو په دې توګه، د دغو قواعدو او قوانينو پېژندنه چې زموږ د ټولنيز ژوند او اړيکو بنسټ جوړوي زموږ لپاره ډېر ارزښت لري چې په دغه او راتلونکو لوستونو کې به يې وڅېړو.

ټولنيز ارزښتونه

موږ د ډيرو څيزونو په اړه قضاوت او حکم کوو مثلاً: هغه ښه يابد، سم يا ناسم ګڼو. د بيلګې په توګه: يو بل ته درناوی کول، زده کړه، کار کول، رښتينولي او امانتداري ښه ګڼو. يو بل ته درناوی نه کول، بې احترامې، لټي، خيانت، چغلي او دروغ ويل بد ګڼو.

ټولنپوهان دغه ډول مفاهيم ارزښت بولي. ارزښتونه په بېلابېلو برخو کې زموږ د قضاوت کولو

معیارگرځي. له ارزښتونو پرته خلک له یو بل سره د اړیکو په ټینګولو کې له رېږونو او ستونزو سره مخ کېږي، ځکه په دې حالت کې هغوی ګډ اخلاقي معیارونه او اصول نه لري چې د هغو په واسطه خپل او د نورو چلند وڅېړي. آن تردې چې که چېرې په یو ساده کار کې هم ګډ ارزښتونه شتون ونه لري، د پیوستون او توافق امکان نه لیدل کېږي، په دې صورت کې هغوی نشي کولای چې کومې چارې تر سره کړي او په دې پوه شي چې کوم کړه وړه غیر عادلانه او کوم چلند ناسم دی چې په پایله کې دوی له یو بل سره همغږي شي او موافقه وکړي.

قواعد

که څه هم ارزښتونه زموږ په ژوند کې ډېر اهمیت لري، خو هغوی په هغه پیمانۀ ټولنیز دي چې نشي کولای په کره او ژوره توګه زموږ چلند تنظیم کړي.

د مثال په ډول: **نوروته درناوی** د یو ارزښت په توګه، موږ ته یوازې وایي چې یو بل ته درناوی کول ښه دی، خو دانه وایي چې څرنگه باید یو بل ته درناوی وکړو. لکه څنګه چې پوهېږو په هره ټولنه کې په یوه ځانګړي ډول یو بل ته درناوی کوي. امکان لري چې یو ځانګړی چلند او یا عمل په یوه ټولنه کې درناوی او په بله ټولنه کې بې احترامی او سپکاوی وګڼل شي. له دې امله، ارزښتونه باید په ځانګړو تګلارو وارپول شي، ترڅو موږ وکولای شو په ورځنیو کړو وړو کې له هغو څخه استفاده وکړو. انسانان له داسې وړتیاو څخه برخمن دي چې کولای شي له دغو عامو ارزښتونو څخه په ځانګړو ټولنیزو حالاتو کې د کړو وړو لپاره کړنلارې جوړې کړي. دغه کړنلارې د قواعدو په نامه یادېږي. څنګه چې پوهېږو د اسلام د سپېڅلي دین له ظهور څخه وروسته مسلمانان له اسلامي ارزښتونو او قواعدو څخه پیروي کوي چې بې شکه او په ټول باور سره د ټولني دوګرو کړه وړه او چلند په دقیقه توګه تنظیموي او په هغې لارې چې دوی خدای (جَلَّ جَلَالُهُ) ته ورنژدې کوي او د دنیا او آخرت نېکمرغی ته یې رسوي، لارښوونه کوي. موږ د همدې قواعدو پر بنسټ دغه ځواک او وړتیا تر لاسه کوو چې په ښوونځي، اداره او بېلابېلو حالاتو کې له یو بل سره اړیکې خپلې ټینګې کړو.

ټولنيز رول

قواعد يو له بل سره بې تړاوه او خواره واره نه دي، بلکې هغوی په منظمو ډلو کې له يو بل سره اړیکې لري او له دې لارې زموږ اړیکې آسانوي او د ټولنيز نظم په ټينګولو کې مرسته کوي. د بيلګې په توګه: په کورنۍ کې د يوې مور رول او مقام په پام کې ونیسئ. خلک په يوه ځانګړې ټولنه کې له ميندو څخه هيله لري چې د خپلو او لادونو لپاره ځانګړي چارې ترسره کړي. هغه چارې چې موږ يې له ميندو څخه هيله لرو. په حقيقت کې هغه قواعد دي کوم چې د مور په رول پورې تړاو لري. يعنې هغه چارې سرته ورسوي چې له ميندو څخه يې هيله کېږي. هر شخص کولای شي څو رولونه ولري. د بيلګې په ډول:

يو کس په کور کې مور او مامدېنه، په ښوونځي کې ښوونکې او په ګوند کې معمولی غړې وي. چې هر رول په خپل ځای کې سرته رسوي او که داسې ونه کړي هم هغه اوهم نور له ستونزو سره مخ کېږي.

په دې توګه، موږ په هر موقعيت يا دريځ کې چې يو، د هغه په تناسب رول سرته رسوو، په منظم ډول چلند کوو، آن تردې چې نور خلک کولای شي زموږ د احتمالي چلندونو اټکل وکړي. لنډه دا چې د يوې ټولنې وګړي د ګډو ارزښتونو او اصولو په منلو او په بېلابېلو ټولنيزو رولونو کې د هغو په پام کې لرلو او رعايت کولو سره له کړکيچ او نا خوالو څخه مخنيوی کوي او خپلو کړو وړو ته سمون ورکوي. ګډ ارزښتونه او اصول ددې لامل کېږي چې د يوې ټولنې وګړي له يو بل څخه د ځانګړو چلندونو هيله ولري او همدارنګه له يو بل څخه انتظار لري چې له يو بل څانګړو چلندونو څخه ډډه وکړي. دغه امر د خلکو ترمنځ د اړیکو د نظم، همغږۍ او دسپلين په معنا دی.

د لوست تکرار

..... ●

..... ●

..... ●

..... ●

..... ●

..... ●

..... ●

پوښتنې

- ۱- ټولنيز ارزښتونه څه شی دي؟
- ۲- زموږ په ورځني ژوند کې ارزښتونه کوم رول لوبوي؟
- ۳- قواعد څه شی دي؟ بيان يې کړئ.
- ۴- رول څه شی دی او تاسې په ټولنه کې کوم رول لوبوئ؟

کورنۍ دنده

خپل ښوونځی په نظر کې ونیسئ، له څو رولونو نه نوم واخلي او هغه خلک چې دا رولونه لوبوي، څوک دي؟

د ټولنيز نظم لاملونه (۲)

خبرې اترې وکړئ

لاندي پوښتنې ولولئ او د هغو په اړه بحث وکړئ.

۱- آیا ټولنيز ارزښتونه او اصول د ټولنيز

نظم د راوستلو لپاره کافي دي؟

۲- که چېرې فکر کوئ چې دا کافي

نه دي، د کومو طريقو او لارو وړاندیز

کوئ؟

د ډېر ورته والي سربېره چې د انساني

ټولنې او د شاتو مچيو ترمنځ شتون

لري، انسان د شاتو مچي نه ده او انساني

ټولنه د نظم او دسپلين له شتون سره

چې لري يې، په دوامداره توگه د اختلافاتو، شخړو او قانون ماتولو او له قانون څخه د سرغړونو د

پېښو شاهد ده چې د بې نظمۍ لامل گرځي. د نفوسو ډېروالی، نا انډولې، بې عدالتې، توکم پالي

او نور ټول کړکيچ را پاروونکي لاملونه چې بې نظمې را منځ ته کوي، د سرغړونو کچه لوړوي

او خلک بلوا ته هڅوي. دا له امکانه وتلې خبره ده چې يوه ورځپاڼه را خلاصه کړو او په هغې کې د

وژنې، عصبانيت، نیوکې او له قانون څخه د سرغړونې يو رپوټ تر سترگو نه شي. دغه خبره په دې

معنا ده چې که څه هم ارزښتونه او اصول د ټولنيز نظم د رامنځ ته کېدو ډېر ضروري لاملونه دي،

خو په يوازې ډول کافي نه دي. ټولنه د ارزښتونو او اصولو سربېره د نظم د رامنځ ته کولو او د ټولنيزې

ادارې د راوستلو لپاره نورو وسايلو او لارو چارو ته اړتيا لري چې د هغو له ډلې يې ډير ضروري لارې

او وسايل له قانون، پوليسو، محکمې او زندان څخه عبارت دي.

دغه لوست مو د دغو څلورو ارگانونو څېړنې ته ځانگړې کړې دي. د يوه هېواد قانون د دولت،

خلکو، مؤسسو او شرکتونو اړیکې له يو بل سره تنظيموي. که چېرته قانون موجود نه وي گډوډۍ او

بې نظمۍ به په ټولنه کې حاکمه شي چې په پايله کې به د هغه ټولنيز نظام د پرزېدو لامل وگرځي.

ټولنه هغه وخت نظم او سمون مومي او د پرمختګ او ودې خواته لار پيدا کوي چې لومړی، ښه قانون ولري، دويم دا چې دا قانون په ښه توګه عملي شي.

قانون

کله چې انساني ټولنه کوچنۍ وه، نو ټولنه يوازې د ارزښتونو، قواعدو، آدابو او رواجونو په واسطه اداره کېده، خو کله چې نفوس ډېر شو، نو دخلکو د اداره کولو لپاره دولتونه منځ ته راغلل او قانون ته اړتيا پيداشوه.

قانون يوه تګلاره ده چې د تقنينه قوې يا پارلمان له خوا تصويب کېږي. د دغو قوانينو يوه برخه د خلکو پر کړنو څارکوي او خلک يې بايد مراعات کړي او په پام کې يې ونيسي، خو بله برخه يې د حکومت په کړنو پورې اړه لري او د حکومت د کړنو څارکوي. په دواړو حالاتوکې، قانون د وګړو او دولت کړنې تنظيموي او له يوې خوا د وګړو ترمنځ اړيکې او له بلې خوا د وګړو او دولت ترمنځ اړيکې سره منظم او همغږې کوي. د نن ورځې هغه ټولنې چې ډېرې لويې او پېچلې دي، له قانون پرته د ادارې وړنه دي.

په ډيرو هېوادونوکې اساسي قانون شتون لري. اساسي قانون ډېر جامع او ټولنيز، خو اړين او ضروري مسایل څېړي او په آساني سره د بدلون وړنه دي.

اساسي قانون د نورو قوانينو بنسټ او د مور حيثيت لري. نور قوانين د اساسي قانون پر بنسټ را منځ ته کېږي څرنگه چې و ليدل شول، اوسنۍ ټولنې پرته له قانون څخه نه اداره کېږي.

په اسلامي ټولنه کې اساسي قانون د اسلامي قانون د احکامو او په هېواد کې د رايج مذهب په رڼا کې ترتيب او جوړېږي که داسې نه وي، نو هغه قانون د شريعت له نظره د اعتبار وړ نه دی او خپل ارزښت او مقام له لاسه ورکوي.

پوليس

په مدرنو او پر مختللو ټولنو کې قانون يو ضروري شی ګڼل کېږي، خو قانون بايد اجرا ئيوي ملاتړ ولري. که چېرې د قانون اجرايوي او د پلي کېدو ضمانت شتون ونه لري، امکان لري چې څوک قانون ته پاملرنه ونه کړي او هغه عملي نه کړي. پوليس هغه ځواک دی چې د نظم د را وستلو او

خوندي کولو او د جرمونو د کنترول لپاره کار کوي. پولیس د هېواد کورنۍ نظم او امنیت د مجرمانو او بلواگرو له شره خوندي کوي.

محکمه

د قضایه څواک د پرمختللو ټولنو یو له درې اصلي او بنسټیزه څواکونو څخه گڼل کېږي. قضایه قوه د دې لپاره ده چې که چېرته د خلکو تر منځ یا د خلکو او دولت تر منځ حقوقي یا جنایي اختلافات او دعوایې منځ ته راشي، قضایه قوه یې د محکمو له لارې فیصله کوي. محکمې ته هغه خلک مراجعه کوي چې په حقونو یې د وگړو، شرکتونو او یا د دولت له خوا تېری شوی وي. که چېرته محکمه خپله دنده په ښه توگه سرته ورسوي، لومړی به هغه خلک چې حق یې ضایع شوی دی خپل حق ته ورسېږي او دویم به هغه کسان چې کولای شي د نورو حقوق تر پښو لاندې کړي خو تر اوسه یې هغه کار نه وي کړی، له دې ویرې چې محکمې ته به کش شي او سزا به وویني، له تېري به لاس په سر شي.

زندان

زندان یو له هغو تادیبي او روزنیزو مرکزونو څخه دی چې ټولنه د مجرمینو له شره خلاصوي او پاکوي. له دې کبله زندان د ټولنیز کنترول له ډېرو مهمو وسایلو څخه شمېرل کېږي. هغه کسان چې د محکمې په حکم په سزا محکومېږي خپله د محکومیت دوره په زندان کې تېروي. یو شمېر خلک له دې ویرې چې په زندان کې ونه لوېږي په جرم او جنایت لاس نه پورې کوي. څرنگه چې ولیدل شول، په مدرنو دولتونو کې د ټولنیز نظم د ساتلو او جرم او جنایتونو د مخنیوي لپاره له قوي وسایلو څخه گټه اخیستل کېږي. قانون، پولیس، محکمه او زندان په نوې نړۍ کې د ټولنیز نظم او سمون ډېر مهم وسایل گڼل کېږي.

د نظم او دسپلین ساتلو یو بله وسیله د انسان په طبیعت او خټه کې نغښتې ده او هغه عبارت له ایمان لرلو، صداقت، له خدای (جَلَّ جَلَّالُهُ) او د آخرت له سزا نه ویره ده. که چېرته یو انسان د ټینگ ایمان درلودونکی وي او په مرگ او د آخرت په ورځ ایمان او باور ولري او په دې پوه شي چې زموږ

د کړو وړو له ذرې ذرې څخه پوښتنه کېږي، نو دا روحیه په خپله په انسان کې د ننه په پولیس اوږي او هغه اړ باسي چې له جرم او جنایت نه ډډه وکړي.

د لوست تکرار

- .....
- .....
- .....
- .....

پوښتنې

- ۱- کوم عاملونه په ټولنه کې د بې نظمۍ لامل ګرځي؟
- ۲- هغه لاملونو نه چې په ټولنه کې د بې نظمۍ سبب ګرځي، نومونه یې واخلي؟
- ۳- هغه مهمې وسیلې چې په ټولنه کې د نظم راو ستلو لپاره ترې کار اخیستل کېږي کومې دي؟
نوم یې واخلي.
- ۴- قانون څه شی دی او کومو چارو ته سمون ورکوي؟
- ۵- که په ټولنه کې قانون نه وي، څه به وشي؟
- ۶- د قانون له پښتوانو څخه د یوه نوم واخلي.
- ۷- د مجرمینو زنداني کول د ټولني لپاره څه گټې لري؟
- ۸- آیا له یاد شویو دیني او حسي وسایلو نه پرته معنوي وسایل هم شتون لري چې د ټولني د نظم او دسپلین په ساتنه کې مرسته وکړي؟

کورنۍ دنده

د هېواد د اساسي او مدني قانون په باره کې یوه مقاله ولیکئ چې له دوو مخونو څخه کمه نه وي.

ټولنيزې سرغړونې (۱)

خبرې اترې وکړئ

لاندې پوښتنې ولولئ او د هغو په اړه خبرې اترې وکړئ:

۱- آیا تاسو داسې څوک لېدلي چې له ټولنيزو اصولو څخه پيروي ونه کړي؟

۲- ولې دغه شان خلک، ټولنيز ارزښتونه او اصول تر پښو لاندې کوي؟

څرنگه چې په تېرو لوستونو کې مو ولوستل، په ټولنه کې ډير ارزښتونه او اصول شتون لري چې زموږ ټولنيزې اړيکې تنظيموي. ډېر وگړي له دغو ارزښتونو او اصولو څخه پيروي کوي او له همدې امله نظم او آرامي په ټولنه کې حاکم وي. له خلکو څخه هيله کېږي چې دغه ټول ارزښتونه او په ځانگړې توگه د ټولني اړين او ضروري ارزښتونه رعايت کړي. که چېرې يو شمېر کم رنگه او غير ضروري ارزښتونه او اصول د يو شمېر خلکو لخوا تر پښو لاندې او له پامه وغورځول شي، نور وگړي هغه تر يوې کچې له پامه غورځوي او په پايله کې په ټولنيز نظم کې کومه ستونزه نه رامنځ ته کېږي. خو په ټولنه کې داسې وگړي هم تر سترگو کېږي چې ډېر شمېر اصول په څوڅو ځله تر پښو

لاندي کوي، ټولنه او وگړي د دغسې خلکو په وړاندې غلې نه پاتې کېږي او هڅه کوي چې د ډول ډول وسيلو نه په گټې اخېستلو سره د دوی د کړنو مخه ونيسي. دې ډول خلکو ته، سرغړونکي او مجرمين او د دوی کړنو ته سرغړونه او جرم وايي هغه پوښتنه چې دلته مطرح کېږي داده چې ولې ځينې خلک سرغړونه کوي؟ خو ځينې خلک ځانونه د سرغړونو څخه لرې ساتي. د دې پوښتنې ځواب به په دغه او راتلونکي لوست کې تر لاسه کړو. ډول ډول ټولنيز لاملونه شتون لري چې يو شمېر خلک د سرغړونو او بې لارۍ خواته هڅوي. د هغوله ډلې ځينې ضروري لاملونه يې په لاندي ډول دي:

د نفوسو اندازه

د نفوس اندازه د هغو لاملونو څخه ده چې په ټولنه کې د نظم حالت معلوموي چې آيا نظم تر گواښ لاندي دی او که نه؟ د ډېرو وگړو لرونکو ټولنو اداره کول د لږو وگړو لرونکو ټولنو په پرتله ډير ستونزمن کاردی، ځکه هر څومره چې د وگړو شمېر ډېرېږي، د خلکو مخامخ اړيکې له يو بل سره ستونزمنې کېږي. له نورو سره د لېدلو، خبرو کولو او پېژندلو لپاره کافي وخت نه وي. کله چې د مخامخ اړيکو کچه راپټيه شي د متقابل عمل کيفيت يعنې د هيجان، عاطفې او د متقابل باور د شدت کچه هم راپټيږي. له دې کبله له نورو سره د پيلتوب او نژدې والي احساس کمېږي او د جرمي اعمالو کچه لورېږي. له دې سربيره د نفوسو په ډيروالي کې د سرغړونکو او جنايت کارو گروپونو د تشکل امکانات موجود دي، ځکه چې هغوی له ټولني نه واټن نيولی چې نوي او بيا پيوستون ته اړتيا لري. هغوی معمولاً وړوکي ټولگه جوړوي چې دغه ټولگه غالباً کوچنی فرهنگ او د خپل ژوند ځانگړي سبکونه را منځ ته کوي. د پاملرنې وړ ده چې په مطلقه توگه د نفوسو ډيروالي د سرغړونو لامل نه گرځي، خو د سرغړونو اصلي لامل د نفوسو د روڼې نشتوالی او ناپوهي ده. بې له شکه هغه ډېر نفوس چې بڼه روزنه يې نه وي ليدلې له هغه لږ نفوس څخه کوم چې بڼه روزنه او تربيت و نه لري کېدای شي زياتي سرغړونې ونه لري. د اسلام د ستر پيامبر ﷺ لارښوونه ده چې د ډېر اولاد راوړل د اسلامي امت د زياتوالي او د قيامت په

ورځ د پیامبر ﷺ د وياړ لامل گرځي، خو د احاديثو شارحين دغه تشويق او هڅونې له اصلاح او روزنې سره تړاو ورکوي. يعنې که چېرته يو کس د دې وس ولري چې خپلو اولادونو ته ښه روزنه ورکړي او د يوه نيک عنصر په توگه يې ټولنې ته وړاندې کړي، ښه او که نه، نو دا اندېښنه او ترغيب هغه چاته نه دی چې د اولادونو د ښې روزنې وس نه لري.

کډوالي

کډه کول او د ځای بدلول د خلکو په کړو وړو ډيره اغېزه لري. ځينې وخت کډوالي داخلي وي چې يو زيات شمېر خلک د ځينو لاملونو له کبله، لکه: جگړې، قحطی، وچکاليو يا د سېلاو له امله د يوه هېواد دننه له يوې سيمې نه بلې سيمې ته کډه کوي کله هم دا کډوالي بهرنی وي، يعنې يوشمېر خلک د ځينو لاملونو له کبله له يوه هېواد نه بل هېواد ته کډه کوي. کله چې پراخې کډوالي کيږي ارزښتونه او قواعد بدلېږي او د ژوند طريقه او اړيکې تر يوه حده بدلون کوي. د دې بدلونونو اغېزه په ټولو خلکو يو ډول نه وي او ځينې خلک ډير تر اغېزې لاندې راځي. همدلته ده چې انحرافي کړه وړه او سر غړونې ډېرېږي.

د نفوس تنوع

د ډېرو هېوادونو نفوس له بېلابېلو قومي، مذهبي او ژبنيو ډلو څخه تشکيلېږي په داسې حال کې چې نفوس له مختلفو ډلو څخه تشکيل شي، د ډېرو انحرافي کړو وړو احتمال وجود لري. په عامه توگه، که چېرته د نفوسو شمېر د طبيعي امکاناتو سره تناسب ونه لري، مهاجرت او د نفوسو بې ځايه کيدل صورت نيسي. که نفوس د فرهنگ، قوم، ژبې او مذهب له لحاظه يو ډول وي، ډير امکان لري چې په داسې ټولنه کې جرمونه او سر غړونې کمې وي، خو له دې پرته، ممکنه ده چې د وگړو په کړو وړو اغېزه وکړي او يو شمېر کسان جرمونو او سر غړونو ته ښکېل باسي.

د لوست تکرار

.....

.....

.....

.....

.....

پوښتنې

- ۱- مجرم (سر غرونکی) چا ته ویل کېږي؟
- ۲- کوم لاملونه انسان د سر غرونې خوا ته بیایي؟
- ۳- آیا د ډیر نفوس سمون د لږ نفوس له سمون څخه ستونز من دی؟ په دې اړه مو خپل فکر څرگند کړئ.
- ۴- ډیر نفوس د ټولنې په نظم څه اغیزه اچوي؟
- ۵- د نفوس تنوع د ټولنې په نظم څه اغیزه لري؟

کورنۍ دنده

د مهاجرت د لاملونو په باره کې څو کرښې مقاله ولیکئ.

ټولنيزې سرغړونې (۲)

خبرې پرې وکړئ

- ۱- ولې ځينې خلک سرغړونې کوي؟
  - ۲- څنگه کولای شو له سرغړونو څخه مخنيوی وکړو؟
- په تېر لوست کې مو په سرغړونو باندې د نفوسو د اندازې او کیفیت د اغيزې په اړه بحث وکړ. په دې لوست کې به د سرغړونې او انحراف په اړوند د ځينو نظرياتو په باره کې څرگندونې وکړو.

تر فشار لاندې راتلو نظريه

يو ټولنپوه ويلي دي چې د هرې ټولنې فرهنگ د خلکو لپاره هم موخې ټاکي او ورپېژني يې او هم دې موخو ته د رسېدو روا لارې او وسيلې وربښي. سرغړونه په لويه کچه هغه وخت منځ ته راځي چې دې موخو ته د لاس رسې روا لارې محدودې وي او دا محدود يتونه په هغو کسانو چې روا وسايلو ته لاس رسې نه لري، فشار راولي، د بيلگې په توگه: په يوه ځانگړې ټولنه کې په مسلکي او اقتصادي برابرو باندې ټينگار کېږي، خو د دې برابرو د لاس ته راوړلو وساييل کم او محدود دي. په داسې ټولنه کې له يوه لوري خلک د فشار لاندې دي، ترڅو دا اقتصادي برياليتوبو نه لاس ته راوړي او له بلې خوا د دې برياليتوبونو لاس ته راوړل ممکن نه دي. دا ټولنپوه وايي چې ځينې خلک په داسې شرايطو کې په سرغړونې او جرم لاس پورې کوي. يعنې هغو موخو ته د رسيدو لپاره چې په ټولنه کې ټاکل شوې دي له ناروا وساييلو نه کار اخلي. د دې نظر په اساس، د دې لپاره چې جرم او سرغړونې کمې شي، بايد اجتماعي موخو ته د رسېدو لپاره د روا او مشروع وساييلو او لارو د پيدا کولو هڅه وشي.

د تضاد نظريه

ځينې ټولنپوهان په دې عقیده دي چې زياتره هغه کسان په سرغړونه لاس پورې کوي چې د ډېر زور او شتمنی خاوندان دي. هغوی په سترو سياسي او اقتصادي تېروتنو لاس پورې کوي خو نيستمن ممکن له يوې هټې يا کور نه يو کم ارزښته شی غلا کړي. سره له دې چې د زورورو او نيستمنو

خلکو د سر غرونو کچه د پرتلې وړ نه ده، خو د زور خاوندان سر غرونه داسې تعریف کوي چې گوندي د فقيرو او نيستمونو خلکو جرم د سر غرونې په معنا دی او خپلې سر غرونې د دې تعریف له کړې څخه بهر بولي او په دې ډول شتمن خلک د هغو سر غرونو او جرمونو له عواقبو څخه چې مرتکب کېږي په امان کې پاتې کېږي، خو نيستمونو خلک د ډير وړوکي جرم په تور کلونه کلونه د بندي خانې په کنج کې تېروي او د ټولنيز ژوند له اړخه هم بد نوم پرې تپل کېږي، د دې نظريې په اساس، سر غرونه د هرې طبقې له خوا سرته رسېږي، خو يوازې نيستمونو او فقيران سزا ويني.

د ټاپه وهلو نظريه

داسې نظر هم موجود دی چې کله يو څوک په هر دليل چې وي يوه سر غرونه وکړي، نو خلک هغه ته سر غرونوونکی وايي او په هغه د مجرم ټاپه وهي او کله چې په پرله پسې ډول مو هغه ته د غله، روردي (معتاد) او يا د مجرم خطاب وکړي، نو هغه په دې باور کېږي چې په رښتيا هم دی سر غرونوونکی او مجرم دی او هڅه کوي چې د خپل په شان نور کسان هم پيدا کړي چې له هغو سره ناسته ولاړه ولري، نو کله چې د مجرمانو په ډله کې گډ شو له عادي خلکو سره يې فاصله زياتېږي او کېدای شي چې د يو حرفوي مجرم په توگه په لويو جرمونو لاس پورې کړي. دا نظريه مور ته دا جوته کوي چې کله څوک يوه سر غرونه کوي په هغه باندې د مجرم د ټاپې له وهلو څخه بايد ډډه وشي.

د انتقال نظريه

يوه بله نظريه چې له پخوا څخه په خلکو کې دود ده. داسې ويل کيدل چې سر غرونه اکثراً زده کېږي. کله چې په ځانگړې توگه د کوچنيوالي په پړاو کې، د مجرمينو او سر غرونکو سره ناسته ولاړه او معاشرت کوي، د هغو قواعد زده کوي او سر غرونه نه يوازې بده او د غندنې وړ عمل نه بولي، بلکې هغه ممکن يو عادي او د ستاينې وړ عمل وبولي.

سعدی شیرازی دا نظريه په داسې ډول لنډه کړېده:

پسر نوح با بــــــدان بنشست   خاندان نبوتش گم شد
سگ اصحاب کهف روزی چند   پی مردم گرفت و مردم شد

ترجمه:

د نوح زوی کېناست له بدانو سره   د پیامبری کورنۍ یې شوه ورکه
د کهف د اصحابو سپی یو څو ورځې   وگرځېد له سپو سره، سړی شو، ځکه

د دې لپاره چې له سرغړونې او جنایت نه توبه وشي، باید خپلو دوستانو او هغو کسانو ته چې ورسره ناسته ولاړه لري، بدلون ورکړي او د ځان لپاره صالح او له خدای ویریدونکي دوستان وټاکي، ترڅو د هغوی د مرستې او لارښوونې په برکت له گناه کولو څخه په امان کې پاتې شي او دوی ته د ښو چارو د لټون او له بدو کارونو څخه د ډډې کولو انگېزه وگرځي.

د لوست تکرار

- ..... ●
- ..... ●
- ..... ●
- ..... ●

پوښتنې

- ۱- سرغړونکی چاته ویل کېږي؟
- ۲- کوم لاملونه دي چې وگړي سرغړونو ته راکارېي؟
- ۳- د فشار جوړونې نظریه څه شی ده؟ واضحہ یې کړئ.
- ۴- د تضاد نظریه څه شی ده او په ټولنه کې د سرغړونو په را پیدا کېدو څه اغېزه لري؟
- ۵- د ټاپه وهلو د نظریې په باره کې څو کرښې ولیکئ.

کورنۍ دنده

د دې په اړه چې (څنگه کولای شو له جرم او سرغړونې څخه مخنیوي وکړو) یو مقاله چې له دوو مخونو څخه کمه نه وي، ولیکئ.

د خپرکي لنډيز

• په کوچنۍ کچه له ټولنيز نظم څخه موخه دا ده چې د ټولنې وگړي په آسانۍ سره د يوبل په کړو وړو وپوهېږي او درک يې کړي، له دې امله هغوی کولای شي چې د يوبل له کړو وړو څخه وړاند وينه وکړي او په آسانۍ له يوبل سره اړيکي را منځ ته کړي.

• ارزښتونه په مختلفو برخو کې زموږ د قضاوت کولو معيار گرځي. له ارزښتونو پرته خلک له يوبل سره د اړيکو په ټينگولو کې د رېږونو او ستونزو سره مخ کېږي.

• په يوې ټولنه کې خلک د گډو ارزښتونو او قواعدو په منلو سره او په مختلفو ټو نيزو چارو او رولونو کې دهغو په رعايت کولو سره، له تاو تريخوالي او گډوډۍ څخه مخنيوی کوي او خپلو کړو وړو ته نظم اوسمون ورکوي.

• قانون يوه تگلاره ده چې د تقنينه قوې يا پارلمان له خوا تصويب کېږي. د دغو قوانينو يوه برخه د خلکو پر کړنو ځار کوي او خلک يې بايد مراعات کړي او په پام کې يې ونيسي، ولې بله برخه يې د حکومت په کړنو پورې اړه لري او د حکومت د کړنو څخه څارنه کوي.

• د وگړو شمېر د هغو لاملونو له ډلې څخه دی چې څرگندوي آیا په ټولنه کې نظم د گواښ لاندې راغلی او که نه د ډېرو وگړو لرونکو ټولنو اداره کول د لږو وگړو لرونکو ټولنو په پرتله ډېر ستونزمن کار دي.

دریم خپرکي

په دې خپرکي کې دا لاندې لوستونه لولئ:

• ټولنيز بدلونونه څه شی دي؟

• د ټولنيز بدلونونو لاملونه (۱)

• د ټولنيز بدلونونو لاملونه (۲)

د څپرکی موخې

- له زده کوونکو څخه هيله کېږي چې د دې څپرکي په پای کې وکولای شي:
- د بدلونونو له معنا او مفهوم سره آشنایي پیدا کړي،
  - د ټولنیزو بدلونونو مصداقونه وپېژني،
  - د ټولنیزو بدلونونو لاملونه تشخیص کړای شي،
  - په خپل ژوند کې د بدلونونو په نښگڼو او زیانونو پوه شي،
  - د ټولنیزو بدلونونو د کنټرولولو لاره وپېژني،
  - د خپل ژوند له مثبت بدلون سره علاقمند شي.

ټولنيز بدلونونه څه شی دي؟

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

سره له دې چې په ټولنه کې ډیر شیان زیاته موده ثابت پاتې کېږي او بدلون نه کوي، خو ځینې شیان بدلون کوي، ستاسې په فکر:

۱- ټولنیز بدلونونه څه شی دي؟

۲- څو ډوله بدلونونه چې تاسې هغه لیدلې وي، بیان کړئ.

د چټک ټولنیز بدلون پیل

په پخوا زمانو کې انسانو نسبتاً یکنواخته ژوند درلود او ډېرو نسلونو تقریباً یو ډول ژوند کاوه، یو ډول جامې یې اغوستلې، یو ډول خواړه یې خوړل او یو ډول دود او دستور یې درلود. هغه بدلونونه چې دانسانانو د ژوند په مختلفو برخو کې په سترگو کېدل، ډیر کرار او حتا د لیدلو وړ نه وو، خو د اوه لسمې میلادي پېړۍ څخه را په دې خوا چې صنعت او تکنالوژۍ وده وکړه، د بشر د ژوند ټولو برخو په ډیره چټکتیا سره پرمختګ وکړ، څرنگه چې نن ورځ د ژوند په هره برخه کې په ډیر سرعت سره بدلونونه راځي. دا مهال هر نسل په ځانګړي توګه او له پخواني نسل څخه په توپیر ژوند کوي. هر وګړی د ژوند په پړاو کې باید ډیرې وړتیاوې زده کړي، ترڅو وکولای شي په

خپل شغل او ټولنيز مقام کې پاتې شي. مور نشو کولای په ځوانۍ کې په هغې پوهې او وړتيا مو چې په کوچنيوالي کې زده کړې دي، خپلو موخو ته ورسېږو، بايد په دوامداره توگه خپلې پوهې او د وړتياوو زده کړې ته دوام ورکړو او خپل ځان د نويو شرايطو لپاره چمتو کړو.

د ټولنيز بدلون اهميت او گټې

د ټولنيزو بدلونونو د پېژندلو مهمه گټه داده چې مور د ټولنې د يوه غړي په توگه د خپل ماحول له ټولنيزو جريانونو څخه خبرېږو او همدارنگه په دې بدلونونو کې په خپل رول او په ژوند کې د هغو له اغېزې څخه خبرېږو.

کوم ډول بدلونونه ته (ټولنيز بدلونونه) وايي؟

ټولنپوهان وايي بدلونونه ته هغه وخت ټولنيز ويلاى شو چې په ټولنې پورې تړاو ولري نه په فرد پورې. کله هم د يو يا څو کسانو په ژوند کې بدلون راځي، خو په ټوله ټولنه اغېزه نه کوي په دې صورت کې کوم ټولنيز بدلون نه راځي. خو ځينې وختونه بدلون داسې بڼه ځانته غوره کوي چې په ډېرو خلکو باندې اغېزه کوي، په دې صورت کې دې بدلون ته ټولنيز بدلون ويل کېږي. ټولنيز بدلونونه کېدای شي په مختلفو سياسي، اقتصادي، اجتماعي او فرهنگي برخو کې را منځ ته شي. د بېلگې په توگه: په هېواد کې سياسي انقلاب او د سياسي نظام بدلون کېدای شي يو سياسي بدلون وگڼل شي، خو بايد په ياد ولرو، کله چې کودتا وشي او فرد حاکم شي، بې له دې چې نظام بدلون وکړي، سياسي بدلون نه راځي. په يوه هېواد کې سياسي بدلون هغه وخت منځ ته راځي چې په سياسي نظام کې بې بدلون راشي.

سياسي بدلون کېدای شي له انقلاب پرته او د رفورم او اصلاحاتو له لارې هم منځ ته راشي. که د اقتصاد په برخه کې د پراختيا پروگرام په هېواد کې طرح او پلې شي او د څو کلونو په موده کې د اقتصاد

برخه د پاملرنې وړ وده او پرمختیا وکړي، کولای شو ووايو چې په دې هيواد کې د اقتصاد په برخه کې بدلون راغلی دی. د بيلگې په توگه: که د خلکو د لويې پرگنې اقتصادي ژوند بدلون ومومي او خلک د نيستۍ له حالت څخه ووځي او په دې برخو کې ښکاره ښه والی څرگند شي.

يو بل ټکی چې لازمه ده د بدلون په اړه مطرح شي دادی چې بدلونونه کېدای شي مثبت او يا منفي وي. څرنگه چې د اقتصاد په برخه کې مومثال ورکړ، کېدای شي ځينې بدلونونه مثبت بدلونونه وگڼل شي. ځکه چې د دې بدلون پایله ټولو خلکو ته گټوره او مطلوبه ده. خو ځينې بدلونونه کېدای شي خلکو ته زیان رسونکې پایلې ولري. د بيلگې په توگه: په هېواد کې د يرغل گرو پر ضد له جهاد څخه وروسته کورنۍ جگړې چې د خلکو په ژوند کې د ډېرو بدلونونو لامل وگرځېدلې په عامه توگه د هېواد په ضرر او بې گټې وي.

د ټولنيز بدلون پديدې او نښې

ټولنيز بدلونونه د ژوند په مختلفو برخو کې منع ته راځي. نن ورځ په دې نړۍ کې چې موږ په هغې کې ژوند کوو ټولنيزې سيالۍ بدلون موندلی دی. زياتره نړيوالې ژبې په سيمه ييزو ژبو اوښتې دي او سيمه ييزې ژبې په نړيوالو ژبو بدلې شوي دي. اغېزمن کولو او اغېزمن کېدلو په بې ساري ډول چټکتيا موندلې ده. د خلکو رول د خپل برخليک په ټاکلو کې پراختيا موندلې، د تعليم او زده کړې وسايل ډېر شوي دي چې تقريباً ټولو خلکو هغو ته لاس رسى موندلی دی.

په هر صورت ټولنيز بدلونونه که چېرته کنټرول او هدايت شي، کېدای شي د ټولنې د خوزښت ماشين د پرمختگ او ودې خواته مخه وکړي، څرنگه چې د بدلون نه شتون د ټولنې د سکون او د هغې د ځای پر ځای پاتې کېدو او درېدو په معنا وي، نو هيله کېږي چې د ټولنيزو بدلونونو لاملونه چې په راتلونکو لوستونو کې يې ټولو په هوبښيارۍ سره له دې ټولنيزو بدلونونو څخه د هېواد او ټولنې په گټه کې ترې گټه واخلو.

د لوست تکرار

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

پوښتنې

- ۱- ټولنيزو بدلونونو کوم وخت چټکتيا پيدا کړه؟
- ۲- بدلون تعريف کړئ.
- ۳- ټولنيز بدلون څه شی دی؟ له بيلگې سره يې واضح کړئ.
- ۴- د بدلونونو ډولونه واضح کړئ.
- ۵- مثبت بدلونونه او منفي بدلونونه واضح کړئ.
- ۶- د ټولنيز بدلون د موضوع په اړه توضيحات ورکړئ.
- ۷- په سياسي ډگر کې بدلون څرنگه پېښېږي؟
- ۸- د ټولنې د بدلون نښې نښانې او پديدې بيان کړئ.

کورنۍ دنده

د اقتصادي بدلون د مثبتو پايلو په اړه څلور کرښې وليکئ

د ټولنیزو بدلونونو لاملونه (۱)

خبرې پرې وکړئ

د تېرشوي لوست مطالبوته په پاملرنې سره لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړئ.

۱- ټولنيز ارزښتونه په بدلونونو کې څه رول لري؟

۲- آیا د ټولنيزو بدلونونو کوم بل عامل هم پېژنئ؟ توضیح ورکړئ.

د ټولنيز بدلون اصطلاح په عمومي توگه د انساني ټولنې د تاريخي بدلونونو لپاره په کار وړل کېږي او هغه عبارت دي له هغو بدلونونو څخه چې د تاريخ په اوږدوکې د يوه ملت او ټولنې د ژوند په قواعدو کې منځ ته راځي.

دا بدلونونه له زرگونو داخلي او بهرنيو عواملو او له هغه ځواک څخه چې د گروپ د داخلي او بهرنيو شرايطو زېږنده دي، منځ ته راځي.

د ويلو وړ ده چې د بدلون کچه په پرمخ تللو، ابتدايي، زراعتي او صنعتي ټولنو کې توپير لري. دا په دې معنا ده چې په وروسته پاتې ټولنو کې بدلونونه په آرامۍ سره راځي. په داسې حال کې چې په پرمخ تلو ټولنو کې د بدلونونو اندازه په بدلون ورکونکو پورې تړاو لري چې په يوه ځانگړي وخت کې له هغه څخه کار اخيستل کېږي. په لنډه توگه ويلای شو چې ټولنيز بدلون هغه بدلون ته وايي چې په ټولنيز جوړښت کې د ننه د ټولنې په حجم يا په ځانگړو ټولنيزو بنسټونو کې او د دې

بنسټونو له اړیکو څخه منځ ته راځي.

ټولنيز بدلونونه د مختلفو عواملو تر اغېزې لاندې منځ ته راځي. د دې لاملونو پېژندنه او د دې لاملونو په واسطه د بدلونونو د راوستلو په طريقې باندې پوهېدل کېدای شي موږ ته چې د ټولني غړي يو، ډېر گټور وي.

په دې لوست کې د ټولنيزو بدلونونو مهم لاملونه تر بحث لاندې نيسو.

ارزښتونه (عقيدي)

د ټولنيز بدلون له مهمو لاملونو څخه يو هم ارزښتونه، قواعد او فرهنگي عقيدي دي. ټولنپوهان په دې عقيده دي چې ځواکمن عقايد هغه دي چې په دين پورې تړاو لري. څرنګه چې پوهېږو د اسلام سپېڅلی دين د هغو خلکو په ژوند کې چې د اسلام دين يې ومانه ډېر ستر بدلونونه يې راوستل. د اسلام مبین دين د ځمکې د کرې لويې برخې ته بدلون ورکړ. هغه خلک چې د اسلام مقدس دين ته يې مخه وکړه، خپل ظالمانه او دوديز نظامونه يې خوشې کړل او د اسلام آزادۍ بخښونکي دين ته ور داخل شول او د يوې پېړۍ په موده کې اسلامي ځليدونکي تمدن په نړۍ کې را ښکاره شو. هر بدلون چې په اسلامي نړۍ کې منځ ته راغلی د اسلامي آزادۍ بخښونکو باورونو او عقيدو تر اغېزې لاندې و. بله بيلګه، په مسيحيت کې د نوې مذهب په توګه د پروتستانتيزم را پيدا کيدل و. يو ستر ټولنپوه د خپلو اوږدو څېړنو په پايله کې دا ښکاره کړه چې پروتستانتيزم چې د مسيحيت د مذهبونو له جملې څخه يو لوی مذهب دی خلک يې دې ته مجبور کړل چې سخت کارونه وکړي او پانګه واچوي چې په پايله کې دا چارې د سرمايدارۍ او صنعتي کيدو لامل وګرځېده، نو له دې کبله دلته هم ليدل کېږي چې عقيدي او باورونه د بشر په ژوند کې د لويو بدلونونو لامل ګرځېدلې دي.

يو شمېر څېړونکي په دې باور دي چې د لويديځ رنسانس او بيارغونه د اسلامي تعليماتو په اغېزه منځ ته راغلی دی چې د صليبي جګړو او په آندلس کې د اسلامي حکومت په واسطه هلته انتقال شوه. حتا يو هسپانوي پوه ويلي دي چې که د شهيدانو د ميدان جګړه چې د فرانسې په سويل کې د عبدالرحمن غافقي په رهبري پېښه شوه، بريالی شوې وای لويديځې ټولني به دې تمدن ته شپږ پېړۍ مخکې لاس رسې پيدا کړې وای.

تکنالوژي

د ټولنيز بدلون له مهمو سرچېنو څخه يوه هم تکنالوژي ده. تکنالوژي د چاپېريال د کنترول او ادارې د زده کړې له طريقې او پېژندنې څخه عبارت ده. کله چې انسانان د منابعو راتولولو او لاس ته راوړلو نويو طريقو، د توکو او خدمتونو د توليد طريقو او د هغو د وېش په طريقو لاس رسي پيدا کړي ټولو ټولنيزو اړيکو بدلون پيدا کړي. په دې اړه يوې ساده بېلگې ته پاملرنه وکړئ: کله چې په کرنيزو محصولاتو کې د کليو خلک له يوې او غويو څخه استفاده کوي، هغوی ډېر زيار باسي، خو لږ محصول لاس ته راوړي او له دې کبله بايد ډېر کار وکړي او لږ محصول لاس ته راوړي، خو که چېرته تراکتور او نور کرنيز ماشين آلات کليو ته لارښي نو لږ کار کونکي به کفايت وکړي چې د دې ماشين آلاتو په کار اچولو سره په ډېر محصول لاس ته راوړي، په دې صورت کې به د دې کليو د ژوند په ټولو برخو کې بدلون راشي چې په پايله کې کيدای شي ډېر وگړي د دې وخت پيدا کړي چې په نورو چارو او له دې جملې څخه په زده کړه بوخت شي. په دې ډول نوښت او د نوې تکنالوژي پراختيا په انساني ټولنو کې د بنسټيزو بدلونونو لامل گرځي.

ټولنيزه نا انډولې

د ټولنيز بدلون د اصلي سرچېنو له جملې څخه ناانډولې او د طبقاتي، جنسيتي او قومي گروپونو پيدا کېدل دي. د پيسو په وېش کې، په قدرت، حيثيت، روغتيا، تحصيلاتو او نورو ارزښتناکو سرچېنو کې ناانډولې، د هغو کسانو چې ددې سرچېنو درلودونکي دي او هغه کسان چې د دې سرچېنو نه برخمن نه دي يو ژور تضاد پيدا کوي. دا تضاد د اړتيا له مخې په تاوتریخوالي نه بدلېږي. خو په ټولنيزو اړيکو فشار اچوي چې په پای کې په بدلون تبديليږي. هغه کسان چې دا سرچېنې په واک کې لري هڅه کوي ترڅو د قدرت په ټينگولو، هغو ته په بېلابېلو پلمو په مشروعيت ورکولو او همدارنگه په زور او جبر سره دا سرچېني وساتي. زياتره کوم خلک چې دا سرچېنې په واک کې نه لري، د شتمنيو د خاوندانو په وړاندې کوم کار نه شي کولای، خو په شکايتونو لاس پورې کوي او ځينې وختونه شورش کوي په داسې حال کې کله چې محرومیتونه ډېر شي او خلک وکولای شي، په خپله سازماندهی لاس پورې کړي، ډېر ستر بدلونونه به په ټولنه کې منځ ته راشي. کله چې نا انډولې داسې ځانگړي او کوچني فرهنگونه منځ ته راوړي چې د فرهنگي يووالي، د دوامداره ټولنيز جوړښت

او د مالي سرچېنو درلودونکي وي، بيا د سياسي فشارونو په مرسته کېدای شي بدلونونه رامنځ ته کړي. په دې توگه فرهنگي او ټولنيزه نا انډولې د بخار د ديگي په شان ده چې د هغه سرپوښ د يوې مودې لپاره کولای شو ټينگ وټرو، خو فشار کرار، کرار زياتوالی (تراکم) پيدا کوي او د بدلون لامل گرځي. په داسې مواردو کې بدلون زياتره ډېر گړندی او له تاوتریخوالي سره منځ ته راځي.

د لوست تکرار

- .....
- .....
- .....
- .....

پوښتنې

- ۱- د بدلون لاملونه کوم دي؟ نوم يې واخلي.
- ۲- ټولنيز ارزښتونه په ټولنيز بدلون کې څه رول لري؟
- ۳- ټولنيزې عقيدې په ټولنيز بدلون کې کوم رول لري؟
- ۴- ټولنيز بدلونونه په لويديځ کې څرنگه د اسلامي فرهنگ په اغېزه منځ ته راغلل؟
- ۵- د کوچني او اساسي بدلونونو څنگه توپير کولای شو؟
- ۶- تکنالوژي په ټولنيز بدلون کې کوم رول لوبوي.

کورنۍ دنده

د نا انډولې او په ټولنيز بدلون کې د هغه د رول په اړه څو کرښې مقاله وليکئ او بيا يې په ټولگي کې ولولئ.

د ټولنيزو بدلونونو لاملونه (۲)

فکر وکړئ او ځواب ووايئ

يوه کورنۍ په نظر کې ونيسئ چې په هغې کې څلور کسان ژوند کوي. وروسته له څو کلونو څخه

د هغوی شمېر لسو کسانو ته رسېږي. اوس، نو ووايئ چې:

۱- د هغوی په اړیکو کې کوم بدلونونه راغلي دي؟

۲- په اقتصادي برخه کې کوم بدلونونه کېدای شي، منځ ته راغلي وي؟

د ټولنيزو بدلونونو مهم لاملونه مو په تېر لوست کې ولوستل او ځينې به يې په دې لوست کې ولولئ.

د نفوسو اندازه

د نفوسو جريانونه او وده کولای شي. د ټولنيزو بدلونونو په راوستلو کې د فشار لامل وگرځي.

کله چې د نفوسو شمېر زياد شي، د اقتصادي توليداتو نوې بڼې ته خوږو، استوگن ځای،

پوښاک او په ښار کې د استوگنې په برخه کې اړتيا پيدا کوي. او د نا آرامو پرگنو د قانوني کيدو

او کنټرول لپاره نويو حقوقي او سياسي سازمانونو ته اړتيا پيدا کوي. د ځوان نسل د ټولنيز کېدو

لپاره د نويو ښوونځيو جوړولو او د ښوونې د نوي سيستم ايجادولو ته اړتيا پيدا کېږي او بدلون

ته اړتيا همدارنگه دوام پيدا کوي.

له دې امله د نفوسو وده د اساسي ځواب او بدلون غوښتونکي ده. همدارنگه کېدای شي هغه نفوس چې د کمښت په حالت کې وي، هغه هم په ډېر کم گړندي توب سره، د بدلونونو د منځ ته راتللو لامل گرځي. خو کله چې نفوس کم شي، نو په اقتصادي برخه کې به د کارگرانو کمښت او په ښوونځيو کې به د ماشومانو کمښت راشي.

نفوس د عمر د جوړښت له کبله هم کېدای شي د بدلونونو د راوستلو لامل شي. هغه ټولنه چې ځوان نسل يې د لوړ عمر د نسل په پرتله د کمېدو په حال کې وي ستونزې رامنځته کوي. څرنګه چې د امريکا په متحده ايالاتو او اروپايي هېوادوکې دا ستونزه شتون لري. دا ستونزې د لوړ عمر و خلکو د ملاتړ لپاره د کافي مالياتي عوایدو پيدا کول دي. همدارنگه هغه ټولني چې د ځوان نسل له زياتوالي سره مخامخ دي، څرنګه چې د لائيني امريکا په هېوادونو، آسيایي و افریقایي هېوادونو کې لېدل کېږي، ستونزې منځ ته راوړي. دا ستونزې ځوان نسل ته چې د ودې په حال کې دي د ښوونځيو او مدرسو جوړولو، د وظيفو پيدا کولو او د ټولنيزو خدمتونو تأمينول دي. چې زياتره د سياسي رهبرانو مشروعيت کمزوری کوي او په پایله کې په سياسي بنسټونو او مؤسساتو کې بدلون راځي.

مهاجرت او د نفوسو ځای پر ځای کېدل

د یوې ټولني د ننه یا بهر یا د هغې مهمو سیمو ته (لکه پلازمېنه) مهاجرت کول هم د ټولني په جوړښت ډېره اغېزه لري. بهر ته مهاجرت هم پر ټولنه ډېره اغېزه کوي، خصوصاً که چېرته د هېواد د اتباعو یوه ځانګړې طبقه ټولنه پرېږدي او یا که تحصیل وکړي او مسلکي ځواک مهاجرت وکړي چې هغه ته مغزي تښتېدنه هم وايي، نو په هغه صورت کې اقتصاد، حکومت او ښوونځي به تر بدې اغېزې لاندې راشي. همدارنگه که مزدور کاران مهاجرت وکړي، نو د کار په ځواک کې به کمښت راشي، خو که چېرته د نیستمین هیواد وګړي کله وکړي اکثرأ د هغوی مهاجرت په حکومت، ښوونځيو او ټولو نهادونو باندې به د فشار د کموالي لامل وګرځي.

د مهاجرت د اغېزو په اړه څه پوهېږئ؟

له يوې سيمې نه بلې سيمې ته مهاجرت کول هم په مهاجرو او هم په هغو ټولنيزو سازمانونو او ډلو کې چې دا مهاجر په هغو کې د ننه ځای پر ځای کېږي. مثبتې او منفي اغېزې را منځ ته کوي. له تاريخي پلوه د مهاجرت له معنا ډکه پایله د فرهنگ دودول (خپرول) دي. د فرهنگ يووالی هغه وخت منځ ته راځي چې مهاجرين له اصلي اوسيدونکو سره واده وکړي چې د دې اړيکو په پایله کې نوي نسلونه منځ ته راځي.

بيالوژيکي اختلاط د مهاجرت له اغېزو څخه گڼل کېږي. دا که چېرته د مهاجرو قومونو د زور له امله وي او يا په سوله ييز ډول وي او يا د استعمار غوښتونکو عملياتو تر پوښښ لاندې وي، مهاجرت په لويو ټولنو کې د ښارونو د پراختيا او د ښاري فرهنگ د پراختيا لامل گرځي. لنډه دا چې داسې ټولنه نشته چې بدلون ونه کړي او يا د بدلون لامل ونه لري. حتا ډېرې غير فعاله ټولنې هم له بدلون سره مخامخ کېږي چې له يوه حالت څخه بل حالت ته بدلون کوي. ډېر مهم بدلونونه: د نفوسو لاملونه، د تکنالوژۍ جوړښت، اقتصادي بنسټ، ارزښتونه، نظريات او تضادونه دي.

کيدای شي د بدلونونو لامل اشخاص لکه: رهبران او د روښانه فکر خاوندان هم وي. د بدلونونو په وړاندې تل ځينې مقاومتونه موجودوي چې معمولاً د مقاومتونو له جملې څخه ډېر شديد مقاومت له سازمانونو څخه سرچېنه اخلي، د وديز کره وره د هغو د دوام سبب گرځي او په پایله کې ډېرې چارې بدلون کوي.

د لوست تکرار

.....

.....

پوښتني

- ۱- نفوس څه ته وايي او په ټولنيزو مسایلو کې څه رول لري؟
- ۲- د څو ډوله مهاجرتونو نوم واخلي.
- ۳- مهاجرت څه شی دی او لامل یې څه دی؟
- ۴- په ټولني باندې د مهاجرت د اغيزې په اړه توضیحات ورکړئ.
- ۵- مذهبي عقاید د ټولني په بدلون کې څه رول لري؟

کورنۍ دنده

د ټولنيزو بدلونونو د څو لاملونو لست جوړ کړئ او بيا يې په ټولگي کې ولولئ.

د دريم څپرکي لنډيز

- د ټولنيز بدلون اصطلاح په عمومي توگه د بشري ټولنو د ټولو تاريخي بدلونونو په اړوند استعمالیږي. او عبارت له هغو بدلونونو څخه دي چې د تاريخ په اوږدو کې د يوه ملت د ټولنيز ژوند په اصولو کې منځ ته راځي.
- عمومي بدلون، هغه بدلون دی چې په ټولو ټولنيزو نظامونو کې منځ ته راځي او په بل عبارت، که چيرته په ټول ټولنيز نظام کې ټول شيان بدل شي او د هغه هويت بدلون وکړي. په هغه حالت کې عمومي بدلون راځي.
- ټولنيز بدلون د هغو لاملونو مجموعه ده چې په متقابل توگه او په يوه وخت کې عمل کوي او يو په بل اغېزه کوي.
- په هر ځای کې چې په فرهنگ کې نوي عناصر راښکاره شي او همدارنگه د فرهنگ محتوا او جوړښت بدل شي، فرهنگي بدلون منځ ته راځي.
- عقاید د نړۍ او د ټولني د ماهيت په اړه مهمو مفاهيموته ويل کېږي چې خلک د هغو سموالی د واقعيت په توگه قبلوي.
- د مهاجرت اصطلاح له خپل وطن او دولت نه تگ بل دولت ته ويل کېږي او يا په بل عبارت د خلکو حرکت له يوې جغرافيايي سيمې څخه بلې جغرافيايي سيمې ته مهاجرت ويل کېږي.

خلورم خپرکی

ٲولنيزي نابرابري

ٲه دي خپرکي کي لاندي درسونه زده کوو:

• ٲولنيزه نابرابري او د هغوی نښي څه شی دي؟

• طبقاتي نابرابري

• جنسيتي نابرابري

د څپرکي موخې

- زده کوونکي به د دې څپرکي ترلوستلو وروسته:
- د ټولنيزو نابرابريو مفهومونه او مصداقونه وپېژني ،
- د ټولنيزو نابرابريو له ډولونو او لاملونو سره به آشنا شي ،
- د طبقاتي او جنسيتي نابرابريو توپير به وکړای شي ،
- د ټولنيزو نابرابريو د کميدو او را ټيټيدو له لارو سره به آشنا شي ،
- د ټولنيز عدالت له مفهوم سره به آشنا شي ،
- له ټولنيز عدالت سره به مينه پيدا کړي .

ټولنيزې نابرابرۍ څه شی دي؟

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

کوم خلک چې په یوې ټولنه کې ژوند کوي او د با ارزښته ټولنیزو منابعو، لکه: شتمني، ځواک (قدرت) او ټولنیزموقف څخه په مساوي ډول برخمن نه دي. ستاسې له نظره :

۱- ولې ټول خلک له شتمنیو او قدرت څخه په مساوي توګه برخمن نه دي؟

۲- آیا دغه توپیر او نابرابري عادلانه دی او که نه ؟ خپل دلایل وړاندې کړئ.

په بشري ټولنو کې وګړي او ډلې په ټولنیزه توګه د شتمنی، مال، سیاسي قدرت او منزلت او ټولنیز درناوي څخه په مساوي ډول برخمن نه وي او نه دي.

ځینې ګروپونه د اقتصادي، سیاسي، قومي، مذهبي او نورو تړاوونو له کبله د زیاتو امتیازونو څخه برخمن وي او ځینې نور یې د ډېرو لومړنیو (ابتدایي) امتیازونو څخه هم بې برخې وي. د اساسي سرچینو د نابرابروېش له مخې ځینې وختونه د وګړو تر منځ طبیعي توپیر او کله ټولنیز او اقتصادي غیر عادلانه جوړښت وجود لري. د بېلګې په توګه: د اساسي یا بنسټیزو سرچینو نابرابروېش په دې خاطر وي چې کله کله ځینې وګړي د نورو په نسبت د زیات فکري او فزیکي (جسمي) ځواکمنۍ څخه برخمن وي. لکه دا چې دوه کسه پر دوو ټوټو ورته ځمکو باندې کار کوي. خو له دوی

څخه يوکس د خپل ډېر زيار او کار له امله د بل کس په پرتله څو برابره حاصل تر لاسه کوي. که څه هم په کوچنی ټولنه کې يو ډول نه يو ډول نابرابري شته، خو که چېرې دغه نابرابري د ټولنيزو توپيرونو په خاطر وي، نو د اسلام سپېڅلی دين او انساني سليم عقل هغه نه مني. د ټولنيزو توپيرونو ځينې ډېرې مهمې نښې او آثار په لاندې ډول دي:

د ټولنيزواتن کچه (اندازه)

ټولنيزه واټن د طبقو، نژادي او جنسيتي گروپونو ترمنځ په مختلفو ټولنو کې توپير لري. په ځينو کې دغه درز زيات نه وي چې په پايله کې د دوی ترمنځ توپير هم لږ وي، خو کله دغه درز زيات وي. له ټولنيز درز څخه زموږ موخه د شتمنی، قدرت او ټولنيز منزلت څخه د مختلفو گروپونو برخمن کېدل دي. په ځينو ټولنو کې يو کم شمېر خلک د شتمنی او قدرت تر ټولو زياتې سرچېنې په واک کې لري، خو د خلکو سترې پرگنې د دغو سرچينو د ډېرې کمې برخې څخه برخمنې دي چې د دوی لومړنۍ اړتياوې هم نشي پوره کولای.

د امتياز لرونکو گروپونو او عادي خلکو د ژوند کولو وضعيت او فرهنگ ته په پاملرنې سره وينو چې د دوی تر منځ زيات توپير موجود دی، په دې صورت کې د خلکو تر منځ ټولنيز درز زيات وي. خو که چېرې د خلکو تر منځ توپير زيات نه وي، په دې صورت کې به ټولنيز درز هم کم وي.

ټولنيز خوځښت

ټولنيز خوځښت په ټولنيزو مقامونو کې د افرادو ځای پر ځای کيدو ته ويل کېږي. د بېلگې په توگه: هغه څوک چې په يوه بزگره کورنۍ کې پيدا شوی وي، که چېرې وکړای شي چې د خپل شخصي کوبښن او مناسبو زده کړو په واسطه دولتي لوړو پستونو ته ځان ورسوي، ويلاى شو چې هغه ټولنه له ټولنيز خوځښت څخه برخمنه ده. خو که چېرې ټولنه هغه چاته چې په خوارو کورنيو کې پيداکيږي لوړو پوړونو ته د رسېدو اجازه ور نه کړي، په دې ډول ټولنو کې ټولنيز خوځښت وجود نه لري. د ټولنيز خوځښت کچه هم کېدای شي چې کمه او يا زياته وي.

هغه ټولني چې ټولنيز خوځښت پکې زيات وي، نابرابري پکې لږه او يا دا چې د هغې د لږېدو پرخوا درومي. ځکه چې وگړو ته د دې اجازه ورکوي چې په ټولنيزو چارو کې ځانونه ځای په ځای کړي او خپلو ځانونو ته ارتقا ورکړي؛ خو هغه تړلې ټولني چې په ټولنيزو چارو کې خپلو خلکو ته اجازه نه ورکوي چې په اداري چارو کې ځای په ځای شي، نابرابري پکې ډېره زياته وي. له دې کبله ټولنيز خوځښت نشتوالی د ټولنيزې نابرابرۍ له مهمو نښو څخه دی. نابرابري په زياتو وختونو کې په ټولنه کې ستر بدلونونه او يا انقلابونه را منځته کوي خو زياتره د هغه چا ترمنځه چې د ځانگړو سرچينو څخه برخمن وي او هغه څوک چې له دغو سرچينو څخه بې برخې وي، زياتې شخړې او جگړې رامنځته کوي. زموږ شاوخوا زياتره په زړه پورې او جالبې پېښې، لکه: کارگري مظاهري، د بنځو لپاره د مساوي حقوقو غوښتنه، نژادي او قومي تضادونه، له نابرابريو څخه رامنځ ته کېږي. هغه ټولنيز خوځښتونه چې د بدلونونو غوښتونکي دي، لکه: کارگري جنبشونه، د بنځو لپاره د رايې د حق ورکولو خوځښتونه او د مدني حقوقو خوځښت، ټول د نابرابرۍ په وړاندې د ځواب لپاره رامنځ ته شوې دي او پراختيايي موندلې ده. له دې خوځښتونو څخه را ولاړې شوې اکثره شخړې او تاوتریخوالی د بدلون او ټولنيز کنټرول لاملونه شمېرل کېږي.

د اسلام مقدس دين له څوارلس سوه کاله را په دې خوا د يو ستر او له ښيگڼو ډک دين په توگه عمل کړی دی او ټولنيزې ناندولې يې له رېښې ورکې کړې دي. په اسلام کې د ټولني ټول غړي له مساوي او عادلانه حقونو څخه برخمن دي. د بيلگې په توگه: د مريي آزادول د دين له شعایرو څخه شمېرل کېږي چې د ځينو گناهونو له هغې جملې نه د قصدي روزې خورلو کفارو گڼل شوې ده. همدارنگه په اسلام کې د عرب او عجم ترمنځه هېڅ توپير نشته. حتا کوم کسان چې په سياسي بڼه يې د اسلامي دولت په پولو کې ژوند کاوه، خو په خپله مسلمانان نه وو، د يوه تبعه په توگه له ټولو حقونو څخه برخمن وو.

د لوست تکرار

- ..... •
- ..... •
- ..... •
- ..... •
- ..... •
- ..... •
- ..... •

پوښتنې

- ۱- نابرابري تعريف كړئ.
- ۲- آیا انسانان کولای شي داسې ټولنه جوړه کړي چې په هغې کې هېڅ ډول نابرابري وجود ونه لري.
- ۳- څنگه کولای شو چې د نابرابرۍ کچه راټیټه کړو؟
- ۴- که چېرې په ټولنه کې نابرابري چټکه وده وکړي، پایله به یې څه وي؟
- ۵- اسلام له نابرابریو سره څرنگه مبارزه کوي؟

کورنۍ دنده

خپل شاخواته وگورئ چې کومې نابرابرۍ ستاسې په شاوخوا کې وجود لري، هغه فهرست کړئ.

طبقاتي نابرابري

خبرې پرې وکړئ

تېر درس ته په پاملرنې سره:

۱- په خپل چاپېريال کې څه ډول نابرابري پېژنئ؟

۲- ستاسې په نظر دغه نابرابري د منلو وړ دي که نه؟ خپل دلايل وړاندې کړئ.

د نابرابريو له ډولونو څخه يوه يې په ځانگړې توگه په او سنيو ټولنو کې له طبقاتي ټولني څخه راپورته شوي نابرابري ده. که څه هم د ټولنيزې طبقې لپاره مختلف تعريفونه شته خو له دې سره سره ويلی شو چې: ټولنيزه طبقه د خلکو له هغو ډول څخه عبارت ده چې د ټولني د مادي گټو په لاس ته راوړنه کې د ناسم او توپيري وېش له مخې منځ ته راځي. نو له همدې کبله د هغوی په فرهنگ او د ژوند په سبک او طريقه کې هم توپير را منځ ته کېږي. دغه تعريف ډېر وضاحت ته اړتيا لري: کله چې خلک له يو ډول آسانتياوو (شتمنی، قدرت او منزلت) څخه برخمن وي، يو له بله سره ټولنيزې اړيکې ټينگوي او له هغه چا سره چې له متفاوتو آسانتياوو څخه برخمن وي لږې اړيکې ټينگوي. دغه اړيکې د راشه درشه، مېلمستياوو څخه نيولې تر واده، د وينې اړيکې او خپبني، ټول په برکي نيسي. په دې ترتيب سره د خلکو هر هغه ډله چې د سرچينو يوه ځانگړې برخه په خپل واک کې لري، د ژوندانه او فرهنگ داسې يو ځانگړې ډول او طريقه لري چې له هغه

چا سره چې له دوی څخه پورته او یا له دوی څخه ښکته ژوند لري، ډېر توپیر لري. له دې کبله هغه ډله خلک چې د نسبتاً مساوي منابعو، فرهنگ او د ژوندانه له ورته سبک او طریقي څخه برخمن دي، یوه طبقه بلل کېږي، لکه څرنګه چې توضیح شوه، د طبقاتو موجودیت د یوې ټولني د خلکو ترمنځ د یو ډول ټولنيزې نابرابرۍ په معنا دی. طبقې په اوسنیو ټولنو کې یو لړ ځانګړنې لري او د هغه اهمیت له مخې چې لري یې، ځینې یې لږ څه توضیح کوو:

طبقاتي واټن

دا مهال په پرمخ تللو ټولنو کې سره له دې چې طبقاتي فاصله موجوده ده، خو طبقاتي پوله (مرز) پوره ښکاره نه دی. په بله ژبه د ټولني د مختلفو طبقو تر منځ کرښه په واضح ډول نه ده ایستل شوې او زیات شمېر خلک شته چې پوره معلوم نه دي چې پورته طبقې پورې اړه لري او که په ښکته طبقې پورې، خو په عنعنوي ټولنو کې دغه پوله ښه څرګنده ده.

د شتمنۍ غونډیدنه

که څه هم په اوسنیو مدرنو ټولنو کې لږترلږه ټول خلک د ضروري امکاناتو له یوې کمې اندازې څخه برخمن دي، خو شتمنۍ ډېره په غیر عادلانه توګه ویشل شوې ده.

د بېلګې په توګه: د هغې مطالعې پر اساس چې په ۲۰۰۷ زېږدیز کال کې د امریکا په متحده ایالتونو کې تر سره شوې ده څرګندوي چې د هغه هېواد (۳۹٪) شتمني یوازې په سلو کې د یوه فیصد اشخاصو په لاس کې ده او نوره پاتې شتمني د هېواد د ټولو خلکو په لاس کې ده.

لکه څرنګه چې پوهېږو کله چې شتمنۍ په دې ډول په غیر عادلانه توګه ویشل شوې وي، ټولنيز قدرت او منزلت هم له شتمنۍ سره ډېره نژدې اړیکه لري چې هغه به هم په دې غیر عادلانه توګه ویشل شوی وي.

لکه څرنګه چې ولیدل شول، په طبقاتي ټولنو کې سره له دې چې د ټولني غوڅ اکثریت خلکو ته د ژوندانه د امکاناتو ټیټه اندازه تأمینېږي، خو شتمني، قدرت او منزلت په بشپړه توګه په غیر عادلانه ډول ویشل کېږي.

هر اړخيز زبېښاک (استعمار)

د هغه دليونو پر اساس چې د پرمخ تلوو طبقاتي ټولنو د ځانگړتياوو په هکله مو معلومات وړاندې کړل، په دې ټولنو کې يو ډول آرام او نرم، خو ډېر ژور او پراخ زبېښاک موجود دی. يو محدود اقليت چې د ټولني ارزښتناکه سرچېنې او امکانات يې په لاس کې دي، د ټولني اکثريت له اقتصادي، سياسي او فرهنگي پلوه زبېښي. د همېشني نابرابر نظام جوړول په څو لحاظه د مسلطې ډلې په گټه دي. لومړی دا چې هغه امتيازونه چې دغې ډلې د مخه درلودل، خوندي پاتې کېږي. په دې ترتيب سره حکومتي نظام او قانون لکه څومره چې د زور ورو او شتمنو تر زيات فشار او نفوذ لاندې وي په همغه اندازه به په ټولنه کې د نورو په وړاندې د دوی د امتيازونو د خونديتوب په لاره کې مرسته وکړي.

دويم، دغه مسلطه ډله د ښوونې او روزنې، دندو او استوگنې لپاره ښه او مساعد ځای تر لاسه کوي.

درېم، غوره او وتلو کسانو ته دا امکان برابروي چې له هغو کسانو څخه چې په ټيټ مقام کې دي د کارگر، اجير او مصرف کوونکي تر نامه لاندې ترې کار واخلي او په دې ترتيب سره خپل ژوند هوساکري او شتمني زياته کړي.

ځينې پوهان په دې نظر دي چې د نابرابرۍ نظام د زور ورو ممتاز او لوړ مقام خوندي کوي. د دوی له سياليو څخه ډک نفوذ زياتوي او دا امکان ورته برابروي چې هغه کسان چې ښکته ژوند لري، هغوی وزبېښي.

کله چې اسلام د لومړي ځل لپاره د سعودي عربستان په وچه کې راوځلید، په طبقاتي نظام يې د بطلان کرښه راکش کړه. بادار او مريي ته يې په يوه ليکه کې ځای ورکړ، د ابوبکر رضي الله عنه، ابوعبيده، مصعب بن عميره رضي الله عنه چې د ټولني له شتمنو او باعزته عربو څخه وو او همدارنگه د بلال، ياسر، سميه، عمار او صهيب رضي الله عنه چې له نېستمې او فقيرې طبقې او د مريانو له جملې

څخه وو ترمنځه يې برابري راوستله. اسلام له هماغه پيل څخه د ښه والي او لوړوالي معيار، تقوا، علم او اخلاقي فضيلتونه اعلان كړل چې په دې ډول د نا انډولۍ ټول مظاهر يې جاهليت او له انسانيت څخه لېرې وگڼل.

د لوست تکرار

.....

.....

.....

.....

.....

پوښتنې

- ۱- طبقه تعريف كړئ؟
- ۲- طبقاتي درز څه شی دی؟ توضیح یې كړئ.
- ۳- زېښناك څه شی دی؟ كومه طبقه زېښل كېږي؟ توضیح یې كړئ.
- ۴- اسلام له ټولنيزې نابرابرۍ او طبقاتي نابرابرۍ سره څرنگه مبارزه كوي؟
- ۵- په اسلام كې د لوړوالي او فضيلت معيار څه شی دی؟

کورنۍ دنده

يو څو موارد چې په ټولنه كې د نابرابرۍ لامل گرځي، فهرست كړئ او په ټولگي كې يې ولولئ.

جنیستی نابرابری

فکر و کړی او ځواب ووايي

تبر درس ته په پاملرنې سره:

لکه څرنګه چې پوهېږو، د بشري

ټولنې یوه نیمایي نارینه او بله نیمایي

پې ښځې دي. ستاسې په نظر:

۱- ښځې او نارینه په مساوي توګه له

امتیازاتو څخه برخمن دي؟

۲- که چېرې د جنیستي نابرابرۍ

کوم ډول موجود وي، هغه توضیح کړئ.

جنسیت څه شی دی؟

جنسیت یعنې د ښځو له حقونو څخه دفاع او ملاتړ او په ټولنیز، اقتصادي او فرهنگي برخو کې

د نارینه او ښځې تر منځ په برابرۍ باور او د ښځو د تحقیر، توهین او پر هغوی د ظلم او ستم پر

وړاندې مبارزه ده. له جنیستي مسايلو څخه موخه په اقتصادي، فرهنگي او ټولنيزه ساحه کې د

ښځو او نارینه وو لپاره د هغوی د برابر و حقونو تر لاسه کولو او ورسپارلو څخه عبارت ده، ترڅو

جنیستي نابرابري له منځه ولاړه شي. جنسیت د ټولنيزې نړۍ په هره سطحه کې ترسترگو کېږي.

جنسیت د خپل ځان او نورو سره د اړیکو د ټینګولو په باره کې له فکر کولو څخه عبارت دی. د

کار د ډول او کورني ژوند په ټاکلو کې زیاته اغېزه لري. جنسیت د ټولنيزو سلسله مراتبو ټاکونکي

دی، ځکه چې په زیاتره ټولنو کې د ټولنيزو سرچینو مهمه برخه په خپل واک کې لري. د جنسیت

ټولنيزه معنا نارینه توب او ښځې توب ته د اشارې او ښودلو په معنا ده.

خدای تعالی (جَلَّ جَلَالُهُ) انسان نارینه او ښځې له دوو جنسونو څخه پیدا کړي دي. د خدای تعالی

د حکمتونو له نمونو څخه یوه یې داده چې په ټولو ټولنو کې د نر او ښځې شمېر کابو سره مساوي

دی. ښځو او نارینه وو د تاریخ په اوږدو کې یو ډول د کار جنسیتی وېش درلود. ښځې په زیاته اندازه د کور په چارو او د خپلو اولادونو په روزنه بوختې وې او نارینه له کور څخه د باندې په کارونو او د خوراک په برابرولو باندې بوخت وو. د کور کارونه که څه هم سخت او ستونزمن وو، خو څرګند عاید یا ګټه یې نه درلوده. په دې دلیل د ښځو ټولنیز مقام ورځ په ورځ را ټیټېده. د دوی ځواکمني او وړتیا د نارینه وو په پرتله لږه په پام کې نیول کېدله او له همدې کبله و چې په اکثره ټولنو کې مهم او باصلاحیته کارونه د نارینه وو په لاس کې وو. نن ورځ د نړۍ په ټولو فرهنگونو کې ښځې له نارینه وو سره متناسب مقام لري او معمولاً هغه چارې سرته رسوي چې لږه ګټه او کم اعتبار لري.

ځینې خلک داسې فکر کوي چې په مهمو او لوړو پستونو کې له کارکولو څخه د ښځو د بې برخې کولو دلیل دادی چې ښځې د فکري او جنسي پلوه لږه ځواکمني لري او همدغه کارونه کوم چې په عنعنوي او دودیز ډول ښځو ته سپارل شوي دي د هغوی لپاره مناسب کارونه دي. واقعیت دادی چې له حیاتي پلوه ښځې او نارینه لږ توپیر سره لري او دغه توپیر د دې لامل نه ګرځي چې موږ ښځو ته د هېڅ ډول ترقی او پرمختګ وخت ورنه کړو او بې برخې یې کړو. د اسلام سپیڅلی دین هم ښځې د نارینه وو په څېر انسان بولي. اسلام د ښځې او نر تر منځ تفاوت په رسمیت پېژني، خو د ښځې یا د نارینه په حق کې بې عدالتي په هېڅ وجه نه مني. د اسلام تاریخ د ژوند په مختلفو برخو کې د ښځو د برخې اخیستنې شاهد دی. ښځو د پیامبر ﷺ په فتوحاتو او جګړو کې برخه اخیستې ده. په روایاتو کې راغلی دي چې حضرت فاطمه الزهرا او یو شمېر نورو مسلمانو ښځو د احد، حنین او په داسې نورو جګړو کې ګډون کړي دی او همدارنګه په فرهنگي او علمي ډګرونو کې یې ډېر ګډون درلود. د ښځو له منځه داسې کسان هم راڅرګند شول چې په علمي مسایلو کې پوهان شول. د بیلګې په توګه: حضرت عایشه (رض) د احادیثو له سترو روایانو څخه شمېرل کېږي او په خپله د فقهي مسایلو په باره کې ځانګړی لید او نظریات لري. دلته د جنسیتی نابرابری په منفي پایلو او عواقبو باندې بحث کوو. که څه هم جنسیتی نابرابري د افرادو او ټولنو لپاره زیاتې منفي پایلې لري، خو موږ یې دلته د ځینو مهمو په طرحه باندې بسنه کوو:

د ټولني وروسته پاتي والی

بنځې د کورنۍ، ټولني او د نړۍ د پرمختگ کلي گانې دي، د دوی پرمختگ د عمومي پرمختگ ضامن دی. څرنګه چې لیدل کېږي د افغانستان زیاتره بنځې بې سواده دي او کله چې د ټولني نیمایي برخه د بنځو په خاطر د اقتصادي، فرهنگي او ټولنيزو مهمو کارونو د اجرا کولو څخه بې برخې شي، ټولنه د خپل انساني نیمایي ځواک د کار، فعالیت او نوبت څخه بې برخې او په پایله کې له ودې او پرمختگ څخه وروسته پاتي کېږي.

ټولنيز کرکېچ يا لانجه

پخوا به بنځې او نارینه دواړه د ټولنيز دود تابع وو او هر چا به هغه کار کاوه چې د ټولني عرف او فرهنگ به ورته ټاکلي وو، خو نن سبا د بنونې او روزنې، اړیکو او رسنيو د پراختيا او پرمختگ له سببه وضعیت بلکل توپير پيدا کړی دی. اوس ټول پوهېږي چې بنځې هم کولای شي چې د نارینه وو په څېر لوړې زده کړې او د ډېرې گټې او عايد لرونکې دندې ولري او د خپل ظرفیت د لوړیدو او لوړو ټولنيزو مقامونو ته د رسېدو په لاره کې د ښه عقلي ځواک او وړتيا څخه برخمنې وي. له دې کبله دوی نور نشي کولی چې دغه د توپير او تبعيض څخه ډک وضعیت چې بنځو ته د دوی د ظرفیت د لوړتيا، گټو او کارونو د سرته رسولو مخه نيسي، وزغمي او د هغو له منځه وړلو لپاره ټولې هلې ځلې پکار واچوي.

له دې کبله له هر څه نه دمخه باید د بنځو پرمختيا ته چې د نسلونو بنسټ ایشودونکې او د پرمختگ جوړونکې دي، ډېره پاملرنه وشي.

د لوست تکرار

- .....
- .....
- .....

پوښتنې

- ۱- نابرابري څه شی ده؟
- ۲- جنسیت څه شی دی؟
- ۳- آیا په نړۍ کې د ښځو او نارینه وو په شمېر کې توپیر موجود دی؟
- ۴- ولې ښځې د نارینه وو په پرتله د نړۍ په زیاتره سیمو کې له اساسي او ټولنیزو گټو څخه بې برخې دي؟
- ۵- ښځې په اسلام کې کوم مقام لري؟
- ۶- د ښځې او نارینه تر منځ د نابرابرۍ او تبعیض لامل څه شی دی؟
- ۷- جنسیتي نابرابري څه پایلې لري؟ بیان یې کړئ.

کورنۍ دنده

د افغانستان د ښځو د ټولنیز وضعیت په باره کې یو څو کرښې ولیکئ.

د څلورم څپر کې لنډیز

- ټولنیزې نا برابری په عامه معنا د وگړو او د مقامونو تر منځ هغو توپيرونو ته وايي چې په ټولنيز ډول پېژندل شوي او خلکو هغه اشغال کړي وي.
- هغه ډلې چې د مادي گټو په لاس ته راوړنه کې د توپيري او ناسم وېش له مخې جوړی شي طبقه ورته ويل کېږي، نو له همدې امله د دوی د ژوند په تگلارې، طريقې او فرهنگ کې توپير ليدل کېږي.
- د اسلام مقدس دين قومي او نژادي توپيرونه د هېڅ ډول امتياز منبع نه بولي، بلکې دانسانانو لور تيا يوازې په تقوا کې بولي.
- له جنسيتي مسايلو څخه ښځو او نارينه وو ته د ژوند په سياسي، ټولنيز او فرهنگي برخو کې د هغو د حقه حقونو ورسپارل دي، تر څو جنسيتي نا برابري له منځه لاړه شي.
- کله چې د ټولنې نيمايي برخه د ښځو په خاطر د اقتصادي، فرهنگي او ټولنيزو مهمو کارونو د اجرا کولو څخه بې برخې شي، ټولنه د خپل انساني نيمايي ځواک له کار، فعاليت او نوبت څخه بې برخې کېږي او په پايله کې له ودې او پرمختگ څخه وروسته پاتې کېږي. له دې کبله له هر څه څخه د مخه بايد د ښځو پر مختيا ته چې دنسلونو بنسټ اېښودونکې او د پرمختگ جوړونکي دي، ډېره پاملرنه وشي.

پنجم خپرکی

زموږ ټولنيزي ستونزي

په دې خپرکي کې لاندې لوستونه لولو:

- بي سواډي،
- غربي او بي کاري،
- د اوسېدلوځای (کور)،
- روغتيا،
- مخدره توکي،
- نا امنې او ترهگري،
- نا چاودل شوي مواد،

د خپرکي موخي

زده کوونکو د دې خپرکي له لوستلو وروسته:

- د سواد گټې پېژني او په ټولنه کې د بې سوادۍ د له منځه وړلو سره علاقه پيدا کوي
- د غريبۍ او بېکارۍ منفي پايلې پېژني او زيار او کونښن ته به وهڅيږي،
- د بې کورۍ له ستونزې سره به آشنا شي او له هغې څخه د وتلولار به وپېژني،
- له هغو ستونزو سره چې له مخدره توکو، نا چاودلو موادو، نا امنيو او د روغتيايي خدمتونو له کموالي څخه را منځ ته کېږي، آشنا شي او له هغو سره د مقابلې کولو په لارو چارو پوهيږي.

زموږ ټولنيز مشكلات: بې سوادې

فکر وکړئ او ځواب ووايئ

په نوې نړۍ کې ژوند ښوونې او روزنې ته اړتيا لري. څرنگه چې قرآن کریم فرمايي:

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ (۱) خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ (۲) اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ (۳)
الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ (۴) عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ (۵)

ژباړه: ولوله (ای محمده! قرآن) په نوم د رب خپل، هغه رب چې پیدا کړی یې دی (ټول مخلوقات)،

پیدا کړی یې دی انسان د تړلیو شویو وینو له ټوټو څخه، ولوله (ای محمده ﷺ! قرآن) حال دا چې ستا رب لوی کریم دی، هغه (رب او پالونکی) چې ښوولی یې دی (انسان ته علم یا خط) په قلم سره، ښوونه یې کړې ده انسان ته د هغو شیانو چې دی پرې نه پوهیده.

هغه چا چې زده کړه نه ده کړې بې سواده بلل کېږي. دې واقعیت ته په پاملرنه:

۱- که څوک سواد ونه لري له کومو ستونزو سره مخ کیږي؟

۲- هغه ټولنه چې زیات وگړي یې بې سواده وي، له کومو ستونزو سره مخ کیږي؟

انسانانو له ډیرې پخوا څخه د ځمکې پرمخ ژوند پیل کړی، خو په لوستلو او لیکلو نه پوهیدل. په هغه وخت کې د انسانانو ژوند ډیر ساده او ابتدایي و. په هغه وخت کې د تېرو نسلونو تجربې په عملي او شفاهي ډول له یوه نسل نه بل نسل ته لېږدول کېدې. د نوې ټولنې غړو د خپل ضرورت وړفنون او مهارتونه د ژوند د ورځنیو چارو په ترڅ کې زده کړې. په هغه وخت کې د زده کړې هېڅ ډول ځانگړي پروگرام وجود نه درلود. بې سوادې تل د هېوادونو د ودې او پرمختیا د مخنیوي لامل

گرځي. له دې کبله ویلی شو چې بې سوادې یو تباہ کوونکی مرض او د بشر د لومړۍ درجه دښمن په توګه د بشري ټولني په ځانګړې توګه د دریمې نړۍ او وروسته پاتې هېوادونو د ودې او پرمختګ په لاره کې لوی خنډ شمېرل کېږي چې دهغه بشپړله منځه وړل ساده کار نه دی، بلکې دا یو پېچلی جریان دی چې ملي او نړیوالې مرستې ته اړتیا لري. څرنګه چې لیدل کېږي د بې سوادۍ د له منځه وړلو لپاره په نړیواله کچه د هېوادونو او نړیوالو سازمانونو له خوا اقدامات شوي دي.

نن ورځ په ټوله نړۍ کې خلک با سوا ده دي. آن تردې چې رانده او کاڼه هم با سواده دي. له بده مرغه چې زموږ په ګران هېواد کې له لسو میلیونو څخه زیات خلک د سواد له نعمت څخه بې برخې دي او همداوس پنځه میلیونه ماشومان ښوونځي ته له تلو څخه بې برخې دي. هغه ستونزې چې له دې برخې څخه زموږ هېواد ورسره مخامخ دی، ډیرې زیاتې دي چې ډیر مهم بې عبارت دي له:

بې وزلي، ناپوهي، اقتصادي او ټولنیز وروسته پاتې والی، په مخدره موادو روږدېدل، جرم او جنایت ته مخه کول.

کوم هېواد چې د سواد له نعمت څخه بې برخې وي، تل ځواکمنو هېوادونو ته اړ وي، نو ځکه نیستمنو هېوادوته دا لازمه ده، تر څو علم او سواد ته پاملرنه وکړي او د ښوونځیو پراختیا ته توجه ولري. ځکه چې ښوونځي له نیستۍ او وروسته پاتې والي څخه د مخنیوي اصلي خوځښت ګڼل کېږي. اوس مهال په نړۍ کې د علم او تکنالوژي په پرمختګ سره او د نړۍ د هېوادونو د زراعتي کېدو او صنعتي کیدو په پایله کې دا هېوادونه په کروندو او د سپکو او درندو صنایعو په فابریکو کې انساني ځواک، باسواده او ماهر و کارګرانو ته اړتیا لري. له دې امله هېوادونه هاند او هڅه کوي، ترڅو د ټولني وګړي یې باسواده شي، ځکه بې سواده وګړي نه شي کولای په ښه توګه په کروندو او فابریکو کې د کرنې او صنعت د پراختیا او پرمختګ لپاره ګټور کار وکړي.

سواد د هر ډول زده کړې لپاره بنسټیزه وسیله ده. سواد په فرهنگي، سیاسي، اقتصادي او ټولنیزو فعالیتونو کې د ګاونډیو ضروري عنصر بلل کېږي. دا جوته ده چې یو بې سواد وګړی نه شي کولای

خپلې ټولنيزې ستونزې په ښه توگه حل كړي او د خپل ځان او كورنۍ لپاره د ښو خدمتونو لامل شي. كوم وگړي چې د پوره سواد درلودونكي دي، خپله ټولنه او د ژوند ماحول درك كوي خپل او د ټولني د ستونزو د حل لارې پيدا كوي.

په داسې حال كې چې سواد د لوستلو او ليكلو وړتيا بولي، خو واقعيت دا دی چې سواد د لوستلو، ليكلو او په ليكل شويو متنونو پوهيدل دي او د پوهېدو او درك معنا دا ده چې وگړي بايد ښه ژبنۍ وړتيا او په پوره اندازه عمومي پوهه ولري. دا وړتيا يوازې د ښوونځي له لوستلو څخه لاس ته راځي.

بې وزلي او وروسته پاتي والی: نېستي او بې وزلي د بېسوادۍ د پايلو په لومړي سر كې ځای لري. په معاصرو ټولنو كې كارونه او شغلونه سواد او مسلكي وړتياو ته اړتيا لري. له دې امله، كه څوك سواد ونه لري نشي كولاى چې مناسب كار او ښه عايد ولري. كله چې د يوې ټولنې زياتره غړي بې سواده او كم سواده وي، د دې خلكوله نېستۍ څخه سر بېره، ټوله ټولنه په نېستۍ اخته كېږي، څرنگه چې د دولت د عايدو مهمه برخه زكات، عشر، ماليات، په شخصي كانونو كې، خمس، وقف او واجبي او نفلي صدقات جوړوي او چې خلك غريب او نېستمن وي، دولت به هم د بيت المال د عايدو او د مالياتو له كمښت سره به مخامخ شي او په پايله كې د ټولني عام امكانات او اړتياوې لكه: لاره، روغتون، ښوونځي، د كوناډو، يتيمانو، كڼو، رندو، معيوبينو، علماو نفقه او د هغو كسانو چې د خلكو په خدمت كې بوخت دي لكه: د دولت د مامورينو، قضاتو، ښوونكو او ډاكترانو مصارف چې اسلامي شريعت په بيت المال كې مقرر كړي دي له كمښت سره به مخامخ شي. همدارنگه په داسې هېواد كې فابريكې او توليدات نه شي كولاى وده وكړي چې په پايله كې هېواد په سخته نېستۍ او غريبۍ باندي اخته كېږي.

روږديدل: بې سواده ټولنه زياتره دنېستۍ او ناپوهۍ له امله په مخدره موادو د روږدېدو د بلا په لومه كې ښكېليږي. بې سوايي او ناپوهۍ له نېستۍ او په پای كې له روږدېدو سره ډېرې نژدې اړيكې لري، له دې كبله د ښوونې او روزنې په برخه كې پانگونه او د ښوونې اوروزنې كيفيت ته پاملرنه به

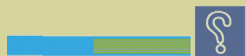
ډیره گټوره پایله ولري. د یادونې وړ ده چې د بې سوادې زیان رسوونکې پایلې ډېرې زیاتې او پراخې دي، په هغو برخو کې چې موږ پرې بحث وکړ یوازې د دې ستونزو څو نمونې وې.

د لوست تکرار

- ..... •
- ..... •
- ..... •
- ..... •

پوښتنې

- ۱- بې سوادې څه شی ده؟
- ۲- سواد تعریف کړئ، زموږ په هېواد کې څو فیصده ښځې او نارینه په لو ستلو او لیکلو نه پوهېږي؟
- ۳- د بې سوادۍ له امله په هېواد کې کومې ستونزې رامنځته کېږي؟
- ۴- بې سوادې او روږدېدل څه اړیکې سره لري؟

کورنۍ دنده

یو بې سواده سړی له یوه با سواده سړي سره مقایسه کړئ او په دې اړه په خپلو کتابچو کې څو کرښې ولیکئ او په ټولگي کې یې ولولئ.

زمور ټولنيزې ستونزې نېستي او غريبي

فکر وکړئ او ځواب ووايئ

لاندي پوښتنې په غور ولولئ او ځواب ورته ووايئ.

- ۱- ولې انسان غريبيري؟
  - ۲- د انسان په ژوندانه کې غريبي څه اغيزه لري؟
  - ۳- څنگه کولای شو له غريبي او نېستي څخه مخنيوی وکړو؟
- انسان خوراک، کاليو او د اوسېدلو ځای يا کور او نورو وسايلو ته اړتيا لري.

الله (جَلَّ جَلَالُهُ) د انسانانو لپاره ټول د اړتيا وړ شيان د ځمکې په سر او طبيعت کې پيدا کړي دي او انسان ته يې د فکر او د کار کولو توان ورکړی دی چې ترڅو هغه راوباسي او د خپلې اړتيا سره سم له هغو نه گټه واخلي. که چيرته شرايط داسې برابر شي چې انسان وکولای شي له خپلې پوهې او استعداد نه کار واخلي او طبيعي سرچينې د خپلو اړتياوو د پوره کولو په موخه راوباسي او ترې سمه گټه واخلي، د غريبي او نېستي سره به مخامخ نه شي او که چيرته انسان کهالي او لتي وکړي او يا طبيعي او ټولنيز خنډونه يې مخې ته راشي او و نه کړای شي چې د لوی خداى (جَلَّ جَلَالُهُ) له دغه نعمتونو څخه گټه واخلي، نو له غريبي او بې وزلۍ سره به مخامخ شي.

نېستي څه شی ده؟

نېستي يا غريبي د هغو شيانو نه درلودل دي چې انسان هغو ته اړتيا لري. غريبي هغه لوی مصيبت دی چې د تاريخ په اوږدو کې يې بشر ځور ولی او ځوروي يې. څرنگه چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي: نژدې ده چې غريبي په کفر واوړي. له دې کبله دې پوښتنې ته چې (ولې انسان نېستمن کېږي؟) ځواب ورکول ډير مهم دی.

څرنگه چې د دې پوښتنې د ځواب له پيدا کولو څخه وروسته به په دې پوه شو چې مور ولې غريب

یاستو چې لاملونه یې ډیر زیات دي، خوڅېړنه یې په دې ځای کې ممکنه نه ده، خو په عام ډول کولای شو هغه په دريو عمومي برخو ووېشو.

فردی لاملونه

فردی لاملونه چې بیلابیل ډولونه لري، هغو لاملونو ته ویل کیږي چې رېښه یې په خپله په فرد کې ده د مثال په توگه: د فقر او غریبي ډیر مهم فردی لاملونه عبارت دي له:

- ۱- تنبلي او له کار او هڅې نه ډډه کول.
- ۲- بې سوادې او ناپوهي چې د انسان په ژوند کې دکمزوری سبب گرځي.
- ۳- د مهمو اوگټورو کارونو د سرته رسولو د مهارتونو نه درلودل.
- ۴- د بدن د غړو معلولیت چې د کارکولو مانع گرځي. په هغه صورت کې چې انسان په پورتنیو څولاملونو اخته وي په خپل فردی ژوندانه کې له ستونزو سره مخامخ کېږي او غریب او نېستمن کېږي.

طبیعی لاملونه

خدای (جَلَّ جَلَالُهُ) زمور د اړتیا وړ مواد په طبیعت کې پیدا کړي دي، د ا مواد په طبیعت کې یو ډول نه وي وېشل شوي. د مثال په توگه:

- ۱- ځینې ځمکې ډیرې حاصل خیزې او ځینې نورې یې لږ حاصل کوي.
- ۲- ځینې سیمې معدنونه او د لوړ قیمت منابع لري، لکه: سره زر، اوسپنه، نفت او گاز، خوځینې سیمې له دې ډول معدنونو څخه بې برخې دي، سر بیره پردې، ځینې طبیعي حوادث، لکه: سیلاو، وچکالي او طوفانونه هم د خلکو د ثروت او مالونو د له منځه تللو سبب گرځي. یاد شویو توپیرونو ته په پاملرنه، هغه څوک چې په حاصل خیزو سیمو کې ژوند کوي کولای شي په لږ زیار او زحمت سره ډېر حاصل لاس ته راوړي، خو هغه خلک چې په کم حاصله سیمو کې ژوند کوي باید ډېر زیار او زحمت وباسي، خو لږ حاصل لاس ته راوړي. همدارنگه هغه هېوادونه چې د سرورزو، اوسپنې، نفت او گازو معدنونه لري کولای شي د هغو د خر څلا و په بدل کې ښوونې او روزنې ته پراختیا ورکړي او په عمومي امکاناتو کې زیاتوالي راوړي او خپلو صنایعو او خپلې کرنې ته وده او پراختیا ورکړي. په داسې حال کې چې نور هېوادونه له دې ډول امکاناتو څخه بې برخې دي، نو ویلی شو چې حاصل خیزې ځمکې، مناسبه آب و هوا او قیمتي معدنونه د شمتنیو د لرلو سبب او نه درلودل یې د غریبي او نیستی لامل گرځي.

ټولنيز لاملونه

د يادو شويو لاملونو ترڅنگ، ټولنيز لاملونه هم په طبيعي سرچينو د انسان د لاس رسى او يا هغو ته د لاس په نه رسېدو اغېزه لري. طبيعي شتمنى او امكانات په هره ټولنه كې د اقتصادي سيستم په واسطه وېشل كېږي. كه دا سيستم عادلانه او د تعصب او تبعيض څخه خالي وي، وگړي د خپل استحقاق له مخي له امكاناتو او صنايعو څخه گټه اوچتوي او كه چيرې اقتصادي او ټولنيز نظام عادلانه نه وي، نويوازي كم خلك به له دې نعمتونو څخه برخمن او نور خلك به له هغو څخه بې برخې وي. هغه ټولنه هوسا او شتمنه كيداى شي چې هر وگړى يې د خپل لياقت او وړتيا په اساس د ټولني د امكاناتو او منابعو څخه گټه ترلاسه كړي.

په ټولنه كې د نيستى او فقر لوى لامل د سياسي، ټولنيز او امنيتي ثبات نشتوالى دى په كومه ټولنه كې چې له سياسي ثبات او آرامى نه بې برخې وي، خلك له زياتو امنيتي ستونزو سره مخامخ كېږي او ټول غښتلي استعدادونه په كړكچونو كې په مصرف رسېږي او ټول پروگرامونه د خپل سياسي بنسټونو د ځواكمنى او د مخالفينو د له منځه وړلو په لاره كې محدود پاتې كېږي او په پايله كې ټولنه په نيستى اخته كېږي. همدارنگه كله چې په ټولنه كې ټولنيز ثبات موجود نه وي، خلك تل له يوه ښار څخه بل ښار ته تېښته او كډه كوي چې دا حالت له دوى نه د ژوند په چارو كې د نوښت ځواك او توان اخلي او كه چېرته له ټولني څخه امنيت خپل تغير ټول كړي هېڅكله به د اقتصادي رېښو د قوت او ودې خيال په ذهنونو كې غوټى ونه كړي.

زمورگران هېواد افغانستان چې د ځلانده تاريخ او د با ارزښته او قيمتي سرچينو درلودونكى دى، خو په خواشينى سره اوس د ډيرو نيستمونو او غريبو هېوادونو په ډله كې راځي. د هېواد د غريبى لاملونه په دې تاريخي مرحله كې عبارت دي له:

۱- **د اوږدې مودې جنگونه:** زمور خلك درې لسيزې د دين او خپل هېواد د آزادى لپاره او وروسته بيا په داخلي جگړو اخته شول په دې موده كې نه يوازي د هېواد د ودې او پراختيا لپاره كار ونه شو، بلكې د ملت موجوده سرمايه هم له منځه لاړه. د هېواد بنسټيز اقتصاد، لكه: كارخاني او اقتصادي تاسيسات د صنعت، كرنې او په نورو ټولو برخو كې په عمومي ډول له منځه ولاړل.

۲- **د بحران په دې كلونو كې د اداري، فرهنگي، ټولنيز نظم او انضباط له منځه تلل:** د دې نظم او انضباط په له منځه تللو سره د خلكو په كړو وړو كې د گډوډى اود با ثباتو اقتصادي فعاليتونو دمخنيوي لاملونه رامنځ ته شول.

۳- **بې سوادې او ناپوهې**: د جگړو د کلونو په اوږدوکې په هېواد کې زیاتره ښوونځي تړلي وو او دا کار د دې سبب شو چې زموږ یونسل تقریباً په عمومي ډول بې سواده او یاکم سواده پاتې شي. په دې ستونزه باندې بریالي کیدل یو ملي عزم ته اړتیا لري چې په سرکې د افغانستان د اسلامي جمهوریت دولت چې د ملت له ځواک او ارادو څخه استازیتوب کوي، رېښتینې طرحې جوړې کړي او د خلکو په مرسته یې پلي کړي. ترڅو دغه ملت چې د یوه آزاد او پتمن ژوند مستحق دی، له غریبې او نېستې څخه چې د دوی د خواری او ذلت سبب گرځي، خلاصون پیدا کړي.

د لوست تکرار

- .....
- .....
- .....

پوښتني

- ۱- د غریبې فردې لاملونه شرحه کړئ.
- ۲- د غریبې د ټولنیز لاملونو نوم واخلئ.
- ۳- د غریبې او فقر طبیعي لاملونه کوم دي؟
- ۴- ولې زموږ گران هېواد له غریبې سره لاس او گریوان دی؟
- ۵- څنگه کولای شو له خپل هېواد څخه د غریبې لمن ټوله کړو؟

کورنۍ دنده

که و غواړئ د خپلې کورنۍ اقتصادي سطحه لوړه کړئ:

- ۱- آیا نور منابع په واک لرئ چې وکړای شي له هغو څخه گټه واخلې؟
- ۲- آیا دخپلې کورنۍ ځینو غړوته د یوه بل کار وړاندیز کوئ؟
- ۳- آیا د کورنۍ ځینې غړي د نویو مهارتونو زده کړې ته اړتیا لري؟

د پورتنیو پوښتنو په هکله له خپلو لویانو سره وغږېږئ او ځوابونه یې په خپلو کتابچوکې ولیکئ او ټولگي ته یې واورئ.

زموږ ټولنيزې ستونزې: (استوگنځی او کور)

پرتله يې کړئ

موږ ټول کورونو ته اړتیا لرو ځینې خلک په کورونو او ځینې نورې په خیمو او کرډیوکې ژوند کوي. ستاسې له نظره.

۱- ولې انسان کور ته اړتیا لري؟

۲- که موږ د اوسیدلو ځای ونه لروڅه کیږي؟

۳- څه باید وکړو چې ټول مناسب استوگنځي ولرو؟

په ډیرو پخوا زمانوکې انسانانو د خپلو ځانولپاره د اوسیدلو ځایونه ټاکل او له گرمۍ او یخۍ څخه د ځان ساتلو لپاره یې کورونه جوړول. د بشر د پوهې او تکنالوژۍ له پرمختګ سره سم، کورجوړونې هم بدلون وموند. د انسان ساتنې د ضروري اړتیاوو له پوره کېدو سره پوره،

د ښکلاپېژندنې برخې ته هم پام واړول شو. همدارنگه په بیلابیلو ټولنو کې د دوی فرهنگ او دیني ارزښتونو سره سم په مختلفو سبکونو کورونه جوړ شول.

له ډیرو پرمختګونو سره سره چې بشر په بیلو بېلو برخوکې لاسته راوړل، کورونه هم په ډیر ښکلي او مجلل او د ژوندانه د هوساینې په ټولو وسایلو مجهز جوړ شول. د استوگنځایونو د کمښت له منځه وړل د بشر له ډیرو مهمو اړتیاوو څخه شمېرل کیږي. حتی د نړۍ په ډېرو پرمختللو هېوادونو کې، ډیرې کورنۍ مناسب شخصي کورونه نه لري او مجبور دي چې په هره میاشت کې د پام وړ پیسې د کورونو د کرایې او اجارې په نوم ورکړي. زموږ هېواد په بیلابیلو د لایلو د هغو هېوادونو له ډلې څخه دی چې د مناسبو کورونو کمښت د هغوی له جدي ستونزو څخه شمېرل کیږي. په ښارونو کې د کورونو د کمښت ځینی مهم دلیلونه عبارت دي له:

۱- کډوالي يا مهاجرت

د جهاد او د جنگ د کلونو په اوږدو کې ډير زيات خلک له کليو او ښارونو څخه لرې او نژدې هېواد ته کډوال شول. له ۱۳۸۱ کال څخه وروسته نسبتاً د امن فضا زموږ په هېواد کې رامنځ ته شوه. زموږ يوزيات شمېر مهاجر هېوادوال وطن ته راستانه شول او په کليو او ښارونو کې يې استوگنه غوره کړه، خو له هغو څخه زيات شمېر يې د هېواد پایتخت او يا په نورو لويو ښارونو کې استوگن شول. په ځانگړي ډول دکابل په ښار کې د هغه له ظرفيت څخه څو برابره لوړ خلک ژوند کوي.

۲- د استوگنځي د ستونزو د حل لاره

په لومړي سر کې دولت کولای شي. د موجوده ماستريالان په تطبيقولو او د ښار جوړونې د هغو نقشواو پلانونو له مخې چې په لاس کې يې لري اقدام وکړي. ځمکې مستحقو خلکو ته ووبشي، ترڅو خلک مجبور نه شي چې بې نقشې او په خپل سر کورونه جوړ کړي. دريم داچې عمومي امکانات خلکو ته برابر کړي د مثال په توگه: کله چې ځمکه د جوړولو لپاره خلکو ته ورکړل شوه او کورونه يې جوړ کړل، نو دولت بايد د هغو سرکونه او کوڅې په پاڅه ډول جوړ کړي. د صحي اوبو نلونه کورونو ته وغځوي. د نلدوانی سیستم يې فعال او د فضله موادو د دفعې سیستم يې جوړشي.

څرنگه چې په تېرو لسيزو کې په هېواد کې جگړې دوام درلود او ډيرې و دانې يې ويجاړې کړې، د خلکو کورونه او ښارونه ويجاړ شول او خلک بې کوره شول. په دې ورستيو کلونو کې د دولت د پاملرنې، هڅو، پلانونو او طرحو درلودلو سره سره بياهم د هغو ستونزو له امله چې موجودې وې تراوسه دا خورا مهم ټولنيز ستونزه نه دی حل شوی.

په هر صورت د استوگنځي ستونزه د خلکو يوه جدي ستونزه ده. دا هيله موجوده ده چې د هغو پلانونو او طريقو په تطبيق سره چې دولت يې په لاس کې لري، د خلکو په مرسته دا ستونزه حل شي.

۳- د تعمیراتي موادو قيمتي

تعمیراتي مواد له گاونډيو هېوادونو څخه زموږ هېواد ته رالېږدول کېږي، څرنگه چې په وروستيو کلونوکې زموږ داخلي توليداتو ته په زیاته پیمانه زیان رسیدلی دی او تر اوسه لازمي بیاجوړونې نه دي شوې، تعمیراتي وارداتي مواد د نا امنۍ، د مواصلاتي لارو د خرابوالي په نسبت ډیر گران دي. په داسې حال کې چې زموږ خلک د اقتصادي ستونزو له امله د دې موادو د لوړې بیې له امله د اخیستلو توان نه لري. سربیره پردې په ښارونو او کلیوالي سیمو کې هم زیات خلک کورونه نه لري. هغه څوک چې ځمکه نه لري په طبیعي ډول له کور څخه هم بې برخې دي. کلیوالي کورونه هم له صحي امکاناتو څخه برخمن نه دي او یوازې د گرمۍ اوسپرو مخنیوی کوي، نو ځکه د کور مشکل یوازې په ښارکې، نه بلکې په کلیوالي سیمو کې هم دا ستونزه موجوده ده.

اوس باید څه وکړو؟

د دې مشکل دحل اوتولو هېواد والو ته د استوگنځي د تأمین په موخه، هم دولت او هم خلک باید هلې ځلې وکړي. هغه کارونه چې دولت یې باید سرته ورسوي عبارت دي له:

۱- د هیواد ټولوبناروته د ماسترپلان جوړول: دولت دې د ښارونو نقشې جوړې کړي ترڅو خلک وکړای شي چې په مناسب قیمت ځمکه واخلي او د کورونو جوړولو ته بلې ووهي.

۲- د عمومي خدمتونو وړاندې کول: دولت باید د ټولو ښارونو په ځانگړي ډول د استوگنې د کورونو لپاره عمومي خدمتونه، لکه: اوبه، دفضله موادو د دفعې سیستم، برېښنا، تیلیفون، سړک او پخې کوڅې جوړې کړي.

۳- د استوگنې د بلاکونو جوړول: یو ډیر مهم کار چې د دولت په مخکې پروت دی هغه دادی چې دولت ارزانه کورونه، خو په ټولو وسایلو سمبال کورونه جوړکړي او خلکو ته یې ورکړي. د ارزانه کورونو د جوړولو ډیره ښه لاره د استوگنې د بلاکونو جوړول دي. بلاکونه که په ښه طرحه او نقشه جوړشي. ډیرو خلکو ته به په لږه فضا کې هوسا ژوند ورپه برخه شي.

د لوست تکرار

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

پوښتني

- ۱- زمور په هېواد کې دکورونو دکمښت مهم لاملونه وښايست؟
- ۲- ولې زمور هېواد والومهاجرت وکړ؟
- ۳- د دې لپاره چې خلک په خپل سر کورونه جوړ نه کړي، دولت بايد کوم کارونه سرته ورسوي؟
- ۴- دولت او د کور جوړونې کمپني د هېوادوالو دکورونو دکمښت په خاطر کوم کارونه بايد سرته ورسوي چې زمور خلک دکورونو(اپارتمانو) خاوندان شي؟
- ۵- دکورونو دکمښت په هکله ستاسې وړانديزڅه دی، ويې ليکئ.

کورنۍ دنده

د مور او پلار په مشوره او مرستې سره د استوگنځي په اړه ټولنيزې ستونزې په څو کرښو کې وليکئ.

زموږ ټولنيزې ستونزې: روغتيا

خبرې پرې وکړئ

روغتيا او سلامتي د لوی خدای (جَلَّ جَلَالُهُ) لوی نعمت دی. لاندې پوښتنې په غور ولولئ او د هغو په اړه خبرې وکړئ.

۱- ولې روغتيا او سلامتي مورته ارزښت لري؟

۲- که روغتيا موله لاسه ورکړه له کومو ستونزو سره به مخ شو؟

۳- بايدڅه وکړو چې جوړ پاتې شو او ناروغ نه شو؟

ناروغي د بشر د ډيرو لویو دښمنانو څخه

ده. او تاسې د عمر په اوږدوکې په عادي

او سختو ناروغيو اخته شوي یاست او

په پای کې زیاتره د ناروغيو له امله خپل

ژوند له لاسه ورکوو. سربېره پر دې کله

هم ساري ناروغۍ په انسانانو حمله کوي

او ډیر زیات شمېر خلک له منځه وړي. په پخوا زمانوکې انسانان په ډيرو ناوړو او خطر ناکو ساري

ناروغيو باندې اخته کېدل او زیات شمېر خلک یې له منځه وړل او کله هم د ویا او طاعون په

واسطه ډیر خلک له منځه تللي دي.

هغه زیانونه چې انسان ته له ناروغيو څخه پیدا کېږي عبارت دي له:

۱- درد او رپر،

۲- د انسان دگټور فعالیت مخنیوی،

۳- هغه پیسې چې انسان یې د تداوی لپاره لگوي.

۴- د انسان مړینه.

۵- د نفوسو کمیښت: څرنګه چې مخکې ورته اشاره وشوه، په هغه صورت کې چې ناروغي

ساري وي او انسان ونه شي کړای چې له هغه نه مخنیوی وکړي، ناروغي کولای شي د یوې سیمې په انساني نفوس کې کمښت راولي او یا یې بیخي له منځه یوسي.

سره له دې چې ناروغي په بشپړ ډول له منځه نه ځي، خو په نننۍ نړۍ کې ډیرې ناروغي د مخنیوی او درملنې وړدي، څرنګه چې رسول ﷺ فرمایلي دي: (خدای جَلَّ جَلَالُهُ ناروغي نه ده پیدا کړې، خو هغه ته یې درمل هم پیدا کړي.) نو له درملو نه استفاده وکړئ. هغه ناروغي چې هره ورځ یې په زرګونو وګړي په لټه موده کې له منځه وړل په آسانی سره د درملنې وړده، نو ځکه نن ورځ موږ ته د مسئله مهمه ده چې لومړی باید د خپل ژوند شرایط داسې جوړ کړو چې په ناروغيو اخته نه شو. دویم دا چې کله ناروغه کېږو، باید وکولای شو خپل ځان تداوي کړو چې د علاج وړ ناروغيو له امله له منځه لاړ نه شو.

خوار ځواکي (سؤتغذي)

د انسان د روغتیا لومړنی شرط دادی چې ښه او پاک خوراک او کامله غذا ولري. په هغه صورت کې چې انسان په بشپړه توګه تغذیه نه شي، بدن یې په طبیعي ډول وده نه کوي او په پایله کې د ناروغيو په وړاندې خپل مقاومت له لاسه ورکوي او بدن یې په خوار ځواکۍ اخته کېږي.

له غیر صحي خوړو څخه استفا ده کول

د انسان خواړه باید صحي وي. که انسان له غیر صحي خوړو څخه ګټه واخلي له بېلابېلو ناروغيو سره مخامخ کېږي. زموږ په هېواد کې د ساتلو د وسایلو د کموالي له امله خواړه مخکې تردې چې خلکو ته ورسېږي، فاسد او خرابیږي. خراب او فاسد خوراکی شيان د خلکو د راز، راز ناروغيو سبب ګرځي. سربېره پردې دا خواړه د روغتیا وزارت لخوا په کمه اندازه ترڅارنې لاندې نیول کېږي. رستورانونه او هوټلونه روغتیايي اصولو ته سمه پاملرنه نه کوي.

چاپېريال او ککره هوا

پاک چاپېريال او پاکه هوا د ژوندانه يو بل مهم شرط دی. په ښارونو کې د ډير شمېر هغو نقلیه وسایطو فعالیت چې دود تولیدوي. له بې کیفیته تېلو څخه استفاده کول او په لسگونونو عوامل د هوا د ککړیدو لامل گرځي چې د لویانو، ځوانانو او د ماشومانو په روغتیا او سلامتی نا وړه اغیزه کوي او هېواد وال په ډول، ډول ناروغیو اخته کوي. څرنګه چې ټولنه د ښارونو په پرمختیا او کورنۍ د ماشومانو په وده کې رول لري، همدارنګه د ژوند چاپېريال هم د ماشومانو په وده کې رول لري. په افغانستان کې د مړینې جګه کچه تر پنځه کلنۍ پورې په ماشومانو کې لیدل شوې ده. زیاتره دا ماشومان د ساري ناروغیو او همدارنګه د ساتنګۍ د ناروغیو له امله او د خوار ځواکۍ، ملاریا او شري له امله له منځه ځي. نس ناستی د هغو ککړو اوبو له استعمال او څښلو څخه منځ ته راځي چې د ژوند په چاپېريال کې وجود لري او تنفسي ناروغي د هوا له ککړ تیا څخه منځ ته راځي چې د ماشومانو د مړینې لامل گرځي.

د ملاریا د خپریدو لامل ولاړې او ورستې اوبه دي چې د ملاریا غوماشې په واسطه انسان ته انتقالیږي. لنډه دا چې د ټولو ساري ناروغیو منبع د ژوندککړ چاپېريال دی. نو لازمه ده چې دولت او خلک د ژوند د پاک او روغ چاپېريال په ساتنه کې پاملرنه وکړي او د چاپېريال د روغتیا او د هوا د ککړ تیا مسألې ته د خپلو چارو د سرته رسولو په لومړي سر کې ځای ورکړي.

د روغتیايي او درملني د امکاناتو کموالی

له هغو ستونزو سره سره چې د روغتیا په برخه کې بې لرو، معیاري کلینیکونه او روغتونونه هم په افغانستان کې ډیر لږ لرو. که ټول امکانات موجود وي، نو بیا متخصص ډاکتران کم لرو. له همدې کبله ده چې په کال کې په زرګونو خلک د درملني لپاره بهرنیو هېوادونو ته ځي.

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د اساسي قانون د ۵۲ مادې مطابق «دولت مکلف دی چې د قانون له احکامو سره سم ټولو اتباعو ته د ناروغیو د درملني وسایل او روغتیايي آسانتیاوې په وړیا توګه برابرې کړي».

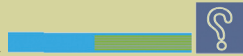

د لوست تکرار

- .....•
- .....•
- .....•
- .....•
- .....•

پوښتنې

- ۱- د ځينو ساري ناروغيو نوم واخلئ.
- ۲- له ناروغيو څخه کوم زيانونه انسان ته رسېږي؟
- ۳- څنگه کولای شو چې د ناروغيو په وړاندې ځان وقايه کړو؟
- ۴- خوار ځواکي څه شی ده؟
- ۵- له غیر صحي خوړو څخه گټه اخیستل د انسان په بدن باندې څه اغېزه کوي؟

کورنۍ دنده

ککره هوا د انسان په بدن باندې څه اغېزه لري؟ په دې اړه څو کرښې ولیکئ.

زموږ ټولنيزې ستونزې دنشه يي ټوكو قاق

خبرې اترې پرې وکړئ

ځينې وگړي خپله او د نورو روغتيا د نشه يي ټوکو په توليد او قاچاق کولو له خطر سره مخامخ کوي.

ستاسې په فکر

۱- د نشه يي ټوکو استعمال زموږ لپاره کوم زيانونه لري؟

۲- آیا نشه يي ټوکي زموږ د هېواد لپاره

يوه لويه ستونزه ده؟ څه ډول؟

۳- د نشه يي ټوکو توليد، استعمال او

قاچاق څرنگه فردي او ټولنيزې پاملې

لري؟

۴- څه ډول کولای شو چې دا ستونزه

له منځه یوسو؟

نن ورځ نشه يي ټوکي زموږ د هېواد،

سيمې او نړۍ له مهمو ستونزو څخه شمېرل کېږي. د جگړې په

بحراني کلونو کې بېلابېلو ډلو په افغانستان کې د خپل فعاليت زمينه

مساعده وليده او په لرو پرتو سيمو کې يې د دولت د نه کنټرول په وجه

، په خپل ناوړه فعاليت لاس پورې کړ. ځينو ډلو او د مخدره موادو د

قاچاق برانو په طرفدارۍ خلک د اپينو(ترياک) کرلو ته وهڅول چې له دې امله زموږ گران هېواد نن

ورځ په نړۍ کې د مخدره موادو په ستر توليدونکي هېواد بدل شوی دی. په افغانستان کې د مخدره

موادو توليد نړيوال مافيا په مرسته ترسره کېږي او دوی هغه حاصلات چې په افغانستان کې ترلاسه

کوي اروپايي او امريکايي هېوادونو ته يې قاچاق کوي.

مخدره مواد هغو موادو ته وېل کېږي چې استعمال يې د انسان شعور له اختلال سره مخ کوي
اپين يا ترياک ډير خطرناک مخدره مواد دي چې له دې موادو څخه لا خطرناک مواد لکه هروئين
جوړېږي، د مخدره موادو کښت او قاچاق زموږ دولت او ملت ته ډېرې ستونزې رامنځ ته کړي دي
چې مهمې برخې يې دادي.

د گټورو محصولاتو له کرلو څخه مخنيوی

د اپينو د کرنې لومړنی زبان چې د هغې په کرلو بزگران له گټورو محصولاتو څخه چې ټولنه ورته اړتيا
لري، وروسته پاتې کېږي.

ډيرگټور محصولات و جود لري چې بزگران کولای شي د هغو په کرلو ښه گټه ترلاسه کړي او هم
خپلو خلکو او ټولنې ته خدمت وکړي. خو د غنمو، اوريشو، لوبيا، پنبې او داسې نورو پرځای خپلې
شتمنې ځمکې او د کارکولو ځواک د داسې محصولاتو کښت ته ځانگړې کوي چې د نورو ژوند
له خطر سره مخامخ کوي.

روږدي کېدل يا اعتياد

کله چې اپين او نورمخدره توکي په هېواد کې وکرل شي او په ارزانه بيه د خلکو لاس ته ورشي،
نوي ځوانان د هغو استعمالولو ته مخه کوي او معتاد کېږي.

په دې ډول موادو اعتياد انسان ناروغه کړي او هغه د گټورکار او فعاليت څخه پاتې او سرغړو نو او جرم
کولو ته يې اړ باسي، کله چې په يوه هېواد کې د مخدره توکو د روږدي کسانو شمېر زيات شي، نو د
کورنيو، خلکو او دولت د ستونزو سبب گرځي.

د اداري فساد زياتوالی

خرنگه چې د مخدره توکو قاچاق منع دی، قاچاقچیان هڅه کوي ځينې دولتي مسئولین (په ځانگړې ډول د پوليسو په ادارو او محکموکې) په بيه واخلي او خپلو فعاليتونو ته لاره هواره او آسانه کړي. دوی کله کله ځينې لوړ پوړي دولتي چارواکي د پيسو په بدل کې له ځان سره ملگري کوي، ترڅو د دوی له نفوذ څخه گټه واخلي، نو له همدې امله اداري فساد پراخيري او د هغه د کموالی لپاره هڅې له ناکامۍ سره مخ کېږي، ځکه چې د دولت په دنده کې ځينې کړۍ د اداري فساد له پراخېدو څخه ملاتړ کوي.

نا امنی او تاوتریخوالی

کله چې دولت کوشن کوي چې د مخدره موادو د قاچاق مخه ونيسي. قاچاق کوونکي له خپلو ټولو امکاناتو څخه په گټه اخیستلو سره هڅه کوي چې د دولت د تدابیرو په وړاندې ودرېږي او خپل فعالیت ته دوام ورکړي. د دوی یوه لاره د دولت د هڅو په وړاندې اداري فساد ته شدت ورکول دي چې په دې هکله وړاندې توضیح ورکړل شوه. بله لاره د نا امنی رامنځ ته کول او له تاوتریخوالي څخه گټه اخیستل دي.

خرنگه چې قاچاق کوونکي له دې لارې زیاتې پيسې لاسته راوړي، نو په ډیرو عصري وسلو سمبال دي. د شرایطو د برابرېدو په صورت کې له هغو څخه د خلکو او دولت په مقابل کې ورڅخه کار اخلي، نو ځکه نشه یي مواد له نا امنی او ترهگری سره نژدې اړیکې لري.

د لوست تکرار

- ..... •
- ..... •
- ..... •
- ..... •

پوښتني

- ۱- نشه يي توکي څه شی دي؟
- ۲- د نشه يي توکو زیانونه بیان کړئ.
- ۳- د تریاکو په کرلو سره زموږ بزگران له کومو کرنیزو محصولاتو څخه بې برخې کېږي؟
- ۴- د نا امنۍ او تاوتریخوالي په اړه یو څو کرښې ولیکئ.
- ۵- اعتیاد او روږدي کېدل څه شی دی، په دې هکله یو څو کرښې ولیکئ.

کورنۍ دنده

د نشه يي توکو د له منځه وړلو په اړه خپل وړاندیز په څو کرښو کې ولیکئ.

زموږ ټولنيزې ستونزې، نا امنې او ترهگري

خبرې اترې پرې وکړئ

لاندي پوښتنې په غور ولولئ او ځواب ووايئ:

۱- هغه ستونزې چې زموږ خلک يې زغمي، نومونه يې واخلي؟

۲- کوم لاملونه د نا امنۍ سبب گرځي؟

۳- ددې لپاره چې با امنه ټولنه ولرو، کوم کارونه بايد سرته ورسو؟

موږ په ټولنه کې هر ډول اقتصادي، سياسي، فرهنگي او ټولنيزو فعاليتونو ته اړتيا لرو. دا فعاليتونه هغه وخت امکان لري چې په هېواد کې پوره امنيت وجود ولري، که د کار لپاره پوره امنيت شتون ونه لري، وگړي، سازمانونه او نور له عادي کار او فعاليت څخه پاتې کېږي.

له هر څه مخکې بايد د امنيت مفهوم شرحه کړو. امنيت په ټولنه کې هغې وضعې ته وايي چې خلک د ډاډ او آرامۍ احساس وکړي او د هېچا او هېڅ سازمان له خوا ورته گواښ موجود نه وي. د بيلگې په توگه: که څوک يو کار کوي او د هغه کار له هېڅ گواښ سره مخامخ نه وي، نو ويلاى شو چې هغه د کار کولو امنيت لري. او يا که خلک پرته له ويرې او گواښ څخه په خپل ژوند او چارو بوخت وي او د خپل ژوند او مال په اړه له چا څخه وېره ونه لري، نو هغوی له ځاني او مالي امنيت

څخه برخمن دي. له دې معلوميږي چې امنیت ډولونه لري چې ډير مهم يې عبارت دي له: رواني ، اقتصادي، سياسي، ټولنيز او ځاني امنیت څخه. په عمومي ډول ويلای شو چې امنیت په دوو برخو رواني او فزيکي امنیت وېشل شوی دی.

رواني امنیت هغه وخت حاصلیږي چې په هېواد کې بشپړ امنیت شتون ولري او فزيکي امنیت د امنیت ډېر کم حد دی، که فزيکي امنیت شتون ونه لري د خلکو ژوند ته خطر پېښیږي. په دې صورت کې به رواني امنیت هم شتون ونه لري.

د نا امنۍ لاملونه

نا امنی هغه وخت را منځ ته کېږي چې ټولنيز قواعد او رسمي قوانين د ځينو دلايلو له امله خپل اخلاقي او پرگنيز ملاتړ له لاسه ورکړي، چې يو شمېر له دې فرصت څخه ناوړه گټه پورته کوي او د خلکو ځان او مال له منځه وړل خپله موخه گرځوي. نا امنی ډير لاملونه لري چې مهم لاملونه يې په لاندې ډول دي: جنگ (داخلي يا بهرنی جگړې) ترهگري، د مخدره موادو قاچاق او وسله والې غلاوې، سياسي ايډيولوژيکي اختلافات او فرکسيون بازي. اوس زموږ په هېواد کې د نا امنیو مهم لامل ويره اچونه ده چې په دې لوست کې به په لنډه توگه پرې رڼا واچو.

ترهگري (ویره اچونه)

هر سازمان ورکړ شوی فعالیت چې د خلکو د ډار، وېرې او نا آرامۍ سبب شي او سياسي موخې ولري ترهگري يا (ویره اچونه) بلل کېږي. د دې تعريف له مخې هغه نظامي فعاليتونه او ډله ييز تبليغات چې غواړي له دې لارې په دولت باندې فشار راوړي او خپلو سياسي موخو ته ورسېږي، ترهگري بلل کېږي. زموږ خلک له ډېرو کلونو را هيسې د سيمه ييز او نړيوال ترهگري قرباني شوي دي. ترهگري زموږ د هېواد د نا امنی لپاره ډېرې بدې پایلې لري چې ځينې يې دادي:

د خلکو وژني

ترهگر خپلو موخو ته د رسېدو لپاره حاضر دی چې بېگناه خلک ووژني.

د هېواد وېجاړول او خرابول

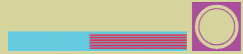
نا امنی د خلکو او د بېلابېلو دولتي او خصوصي مؤسسو د تړلو اوسقوط لامل ګرځي. ترهګري عمليات لکه څنګه چې د خلکو ځان ته ګواښ دی، همدارنګه دولتي او خصوصي مالونو او ودانیو ته هم تاوان رسوي. او هره ورځ د دې پرځای چې هېواد مو آباد شي، وړانېږي.

د وخت ضایع کېدل

وخت د انسان لپاره ډیر مهم دی او باید هغه له لاسه ور نه کړو. نن ورځ هېوادونه په کم وخت کې په ډېرو لویو پرمختګونو لاس بری پیدا کړي. په داسې حال کې چې زموږ خلک د نا امنیو په دلیل او د ترهګرو فعالیتونو له امله له موجوده ثروت سر بېره خپل کلونه کلونه وخت بې له دې چې کوم پرمختګ وکړو له لاسه ورکوو. اوس د دولت او ملت دنده ده چې په ټول وس او توان سره هڅه وکړي چې د کار او فعالیت لپاره امنیت ټینګ کړي.

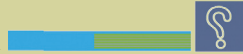

د لوست تکرار

- ..... •
- ..... •
- ..... •
- ..... •
- ..... •

پوښتني

- ۱- د کار امنیت څه معنا لري؟
- ۲- ترهگري څه شی ده؟
- ۳- په هېواد کې د نا امنی لا ملونه کوم دي؟
- ۴- ترهگري فعالیتونه هېواد ته څه پایلې لري؟

کورنۍ دنده

هغه ستونزې چې زموږ هېوادوال یې د نا امنی له پلوه زغمي، کومې دي؟
په دې اړه څو کړنې وليکئ او بیا یې په ټولگي کې ولولئ.

زموږ ټولنيزې ستونزې: ناچاودلي توکي

خبرې اترې پرې وکړئ

زموږ په گران هېواد کې کلونه کلونه جگړه روانه وه. هرې ډلې د خپلو قوتونو د ساتلو لپاره ماینونه ښخ کړي وو.

اوس هم د څو کلونو راهیسې زموږ په ځینو سیمو کې یو زیات شمېر ناچاودلي ماینونه او نور توکي په ځای پاتې دي چې د خلکو ژوند تهدیدوي. ستاسې له نظره:

۱- آیا تاسې تر اوسه پورې ناچاودي ماینونه او یا نور توکي لیدلي دي؟

۲- که چېرې له ماین سره مخامخ شئ څه کار کوئ؟

۳- د ماینونو د مخنیوي لپاره کوم کارونه باید وکړو؟

هغه هېوادونه چې د جگړو له مرحلې څخه تېر شي، تر جگړې وروسته ډیر کلونه بیا هم د جگړې ستونزې گالي. له ډیرو مهمو ستونزو څخه یوه یې د ماینونو او ناچاودو توکو پاتې شونې دي چې په کال کې د یو زیات شمېر هېواد والو د مړینې سبب گرځي. په دې څو کلونو کې د ماینونو او ناچاودو توکو د ټولولو لپاره زیات فعالیتونه تر سره شوي دي. په خواشینۍ سره باید ووايو چې زموږ یو زیات شمېر هېوادوالو له همدې امله خپل ژوند له لاسه ورکړی دی. له دې هڅو سره سره بیا هم زیات شمېر ناچاودي توکي لا تر اوسه پورې تر خاورو لاندې دي چې زموږ د هېوادوالو ژوند له خطر سره مخامخ کوي.

اوس باید څه وکړو چې د ماینونو له خطر څخه وژغورل شو؟

په دې برخه کې باید ډیر کارونه سرته ورسوو چې مهم یې دا دي؟

• یو اساسي کار دا دی چې د دولت او د ماین پاکۍ دفتر باید هلې ځلې وکړي چې ډیر ژر ماینونه او

نور ناچاودي توکي له منځه یوسي او د هغې له احتمالي خطر څخه خلک وژغوري.

• بل ډیر مهم کار دادی چې د ماین پاکي مسؤلین باید خلک د ماینونو په ځانگړتیاوو و پوهوي او دا هم ور زده کړي چې له دې توکوسره څه ډول چلندوکړي. هغه خلک چې د ماینونو په سیموکې ژوندکوي، باید ماینونه وپېژني، د هغوی په خطرونو پوهېږي او له هغو سره د چلند زده کړه وکړي. چې خپل ځان د ماینونو له خطر څخه څنگه وساتي؟

د ماین پاکي مؤسسې چې په ملگرو ملتونو پورې تړلي مؤسسې دي، په دې برخه کې یې زیات کارونه او فعالیتونه سرته رسولي دي او ځینې لارښوونې یې د تبلیغاتوله لارې ترسره کړي دي چې ټولو خلکو د ارزښت وړ دي.

بحث وکړئ

ناچاودي توکي څه شی دي؟

پلاستيکي، د لرگیو او اوسپنیزه نا پېژندل شویو توکو ته لاس مه وروړئ، کیدای شي چې ناچاودي توکي او یا یو ډول ماین وي. هغه چاودېدونکي توکي چې چاودېدلی نه وي، د نا چاودو توکو په نامه یادېږي. ناچاودي توکي عبارت دي له: راکټ، نارنجک، بمونه او داسې نور. ناچاودو توکي له فلزاتو، لرگیو او پلاستيک څخه جوړ شوي دي او د اقلیم له بدلون سره خپل رنگ ته بدلون ورکوي او کوم مهمات چې له فلز څخه جوړ شوي دي زنگ یې وهي او پېژندنه یې ډېره مشکله وي. په دې توگه په هغو سیمو کې چې دا توکي نه پېژنو، باید د سیمې مشرانو او یا د ماین پاکي دفتر ته خبر ورکړو، ترڅو هغه له منځه یوسي. زیاتره ناچاودي توکي د ځمکې پر مخ په بېلابېلو بڼو پراته وي او د هغوی له خطرونو څخه مخنیوی ډیر آسانه دی. په داسې حال کې چې ماینو نه زیاتره د ځمکې لاندې ښخ وي او له هغو د خطرونو څخه مخنیوی ستونزمن کار دی، خو ناچاودي مهمات کولای شي د ماینونو په پرتله د انسانانو او حیواناتو د ټپي کېدو او د ډیرو تلفاتو لامل شي. (د حب الوطن من الایمان) د مقولې په بنسټ، وطن د هېواد په هر وگړي حق لري. هېواد د مور په شان دی، څرنگه چې په اولاد خپل مور او پلارگران وي، نو د ټولني په خلکو هم باید خپل هېوادگران وي. په داسې حال کې چې د ناچاودو توکو او ماینونو خطر هېواد ته یو گواښ دی، نو د هېواد ټولو خلکو ته پکارده چې ماینو نه ښخ نه کړي او همدارنگه کله چې ناچاودي توکي وويني هغو ته لاس ورنه وړي، بلکې د ماین پاکي ادارې ته خبر ورکړي او خپله ایماني او وطني دنده سرته ورسوي.

د لوست تکرار

- .....
- .....

پوښتني

- ۱- نا چاودي توکي څه شي ته وايي؟
- ۲- ولې ښځ شوي ماینونه اونا چاودلي مهمات دځمکې پرمخ پاتې دي؟
- ۳- ماینونه او نا چاودي مهمات څه خطر لري؟
- ۴- کله چې له ماینونو سره مخامخ شی څه کار به سرته ورسوئ؟
- ۵- څنگه کولای شو چې د نا چاودو مهماتو او ماینونوله شر څخه په امن کې پاتې شو؟

کورنۍ دنده

دا چې څنگه کولای شو د ماینونو او نا چاودو توکو له خطر څخه په امان کې پاتې شو، په دې اړه څوکرښې ولیکئ.

د پنځم څپرکي لنډيز

- انسانانو ډیره موده د ځمکې پر مخ ژوند وکړ، خو په لوست او لیک نه پوهېدل. په هغه وخت کې د تېر نسل تجربې به په شفاهي او عملي توگه له يوه نسل څخه بل نسل ته انتقالېدلې.
- نيستي (غريبي)، د ژوند د لومړنيو اړتياوو د نه لرلو په معنا ده چې انسان هغه ته اړتيا لري.
- نيستي داسې غميزه ده چې د تاريخ په اوږدو کې يې وگړو ته رېږونه ور په برخه کړې دي.
- هغه ټولنه هو ساينې او شتمنۍ ته لاس رسى پيدا کوي چې وگړي يې د خپل توان او وړتيا په کچه د ټولني له امکاناتو او منابعو څخه گټه لاس ته راوړي.
- له ډېرو پرمختگونو سره سره چې بشر لاس ته راوړي، خو د استوگن ځای ستونزه لاهم د بشر له ډېرو مهمو ستونزو څخه شمېرل کېږي.
- ناروغي تل د وگړو د بنسټه گڼل کېږي. د ژوند په اوږدو کې مور هريو په ساده اوسختو ناروغيو باندې اخته کېږو او په پای کې د همدې ناروغۍ له امله ژوند له لاسه ورکوو.
- د انسان د سلامتيا لومړنۍ شرط ښه او مناسب خواره دي.
- مور په ټولنه کې په مختلفو اقتصادي، سياسي، فرهنگي او ټولنيزو فعاليتونو بوخت يو. دا فعاليتونه هغه وخت ممکن دي چې بشپړ امنيت وي.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**